

Her Türk Okusun

KAYIP KİTAP
ilk kez tarih'te

MİLLÎ DİN DUYGUSU

ve

ÖZ TÜRK DİNİ

Yazan

A. İbrahim

Türkiye Matbaası

1934

Sunuş

Derin Tarih dergisinin 2. yılına merhaba derken siz değerli okurlarımıza Cumhuriyet'in 11. yılında basılmış ama apar topar toplattırılarak imha edilmiş bulunan kayıp bir kitabın tıpkıbasımını hediye ediyoruz.

Uzun yıllar boyunca konusunda uzman araştırmacıların bile izini sürmekte zorlandıkları, birkaç sayfalık özetinin özetine kavuşmak için bile nice terler dök-tükleri bu 90 sayfalık yasak kitabın kanatları ilk kez sizin huzurunuzda çözülüyor. Bu bakımdan bu yayınlı birlikte aynı zamanda tutuklu bir kitabı özgür bırakma-nın mutluluğunu da tattığımızı söyleyelim.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde 1924 yılı keskin bir dönüm noktası teşkil eder. Bu topraklardaki İslamî tecrübenin nirengi noktaları olan Halifeliliğin, Şer'îye ve Evkaf Vekaleti'nin kaldırılması ve -kanunla olmasa da, genelgeyle- medreselerin kapatıl-mış olması ondan sonra gelecek "laik" reformların miladını teşkil edecekti. Arapça ve Farsça ile din derslerinin müfredattan kaldırılmasını 1920'lerin ikinci yarısından itibaren dinin dönüştürülmesi yolundaki yoğun girişimler takip etti. Nitekim 1928 yılında "Devletin dini din-i İslamdır" maddesi de Anayasadan çıkartılacaktı.

Nihayet 1930'ların başından itibaren Türkçe İbadet, Türkçe Kur'an ve Türkçe Ezan... denemelerine girildiğini göreceğiz. Her ne kadar ilk ikisinde sadece de-neme ve yoklamalar yapılmakla yetinilmiş ve arkası getirilememişse de, 1932 yılı Temmuz'unda başlayan Türkçe Ezan uygulamasının 1941 yılında resmen kanun-laştığına ve nihayet Cumhuriyet'in yeni din projesinin bir kalıntısı olarak Demok-rat Parti iktidarının başlarına kadar yaşadığına tanık olacağız.

Bu arada 1928 yılında Darülfünun İlahiyat Fakültesi hocalarından İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) tarafından dinde reform için *Dini İslahatın Esasları Hakkında Layiha* başlıklı bir rapor hazırlanmış ama yürürlüğe konulmamıştır. (Hacı Bayram Ca-mii'ne kürsüler konulduğuna dair bazı şahitlerin aktardıkları, bu noktada dene-me kabilinden bazı adımlar atıldığını düşündürmektedir.) Bu raporda camilere sıralar konulması ve içeriye ayakkabılarla girilip öyle ibadet edilmesi, enstrüman-tal müzik çalınması gibi garip tekliflerde bulunuluyordu.

İşte tam bu sıralarda Dr. Reşit Galip'in (1887-1934) "Müslümanlık: Türk'ün Millî Dinî" başlıklı bir çalışma yaptığını öğreniriz. *Millî* gazetesinde 1947 yılı sayılarında yorumlu bir özeti yayımlanan bu çalışmaya göre Müslümanlığın ana prensiplerinin Türk'ün millî dinine uygun olduğu iddiasından yola çıkılarak Hz. Peygamber'in (sas) "Türk aslından" olduğuna, İslamı Türklerin adam ettiğine, İslam medeniyetinin bir Türk medeniyeti olduğuna, Türklerin İslamı aynı zamanda "Türkçeleştirdikleri" iddialarına yer verilmiştir. Yazara göre tek çare mevcut olup o da "Müslümanlığı Türk'ün anlayacağı bir hale getirmektir".

Birazdan okumaya başlayacağınız "Her Türk okusun!" mottosuyla 1934 yılında basılan ama yazımının bitiş tarihi kitabın sonunda 13 Ağustos 1931 olarak belirtilen *Millî Din Duygusu ve Öz Türk Dini* adlı kitabın özelliği ise bugüne göre epeyce ılımlı kalan bu çizgiyi aşarak cepheden "çağdaş (asrî) bir din" arayışına yöneliyor olması. 20. yüzyılda dinlerin milliyete göre belirleneceğini savunan A. İbrahim adlı muhtemelen müstear (takma) bir isimle yazan yazar, ahireti, Allah'ın "Hâlik" (Yaratıcı) vasfını inkâr etmekte, medeniyetin ilerlemesiyle insanların "insanlara tapacağı"nı öngörmekte ve dinimizin "akıllı olmadığı" iddiasını dile getirme cüretinde bulunmaktadır.

Yazar, Peygamberin Yaratıcı ile insanlar arasında elçi ve aracı olmasını anormal buluyor ve en ağır ithamlarından birini şu cümleyle yapıyor: "Kur'an'a 'Allah kelâmı değildir' demekle dinsiz olmayız."

Aşağıdaki cümleler ise yazarın asıl niyetini en açık biçimde ele vermektedir:

"İslamiyet dini, bugünkü ve yarınki Türkiye'nin milliyet prensiplerine tamamen muhaliftir. Memleketimizde Arap harsı (kültürü) sönmeye ve millî hisler kabarmaya başladığı için, İslamiyet de sönmeye yüz tutmuştur."

Peki yazarın kurulacağını varsaydığı "Millî Din" hangi esaslara dayanacaktır? A. İbrahim bu sorunun cevabını da şöyle vermektedir:

"(Bu din) Allah, Allah Kelâmı, Peygamber, Melek, Şeytan, Cennet, Cehennem gibi mevhumata (vehmedilen şeylere) istinad etmeyecektir (dayanmayacaktır)."

Kitapta Cumhuriyet yönetiminin kuruluşunun 10. yıldönümü civarında nasıl bir yeni "din" kurulması çabası içinde bulunulduğunu ele veren, saklı niyetleri deşifre eden çok sayıda yorum ve iddiaya rastlıyoruz.

Mesela Allah'ın varlığını, Peygamberleri, Kitapları eleştirmekte, **bu yeni dinin mihrabını Sakarya'ya çevirmeyi** teklif etmekte(!), hatta namazı "kürsülerde" oturarak kılmak gerektiğini ileri sürmekte, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun 1928 tarihli dinde reform layihasında zikri geçtiği gibi camilere müziğin girmesinin uygun olacağını yazmakta ve ancak bu reformlar yapılırsa dinin inkişaf edip gelişmesinin sağlanacağı açık bir dille ifade edilmektedir.

"Millî din" fikri o noktaya kadar gitmektedir ki, vatanımıza saldıranlara karşı Mehmetçik "Allah Allah" diye değil, "Vatan Vatan" diye "çığırarak"tır.

Kitabın Bakanlar Kurulunca yasaklanma kararını içeren ekteki belge Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunup ilk kez yayınlanıyor. Kararın altında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ve Başbakan İsmet İnönü'nün imzalarının bulunması dikkate değer.

Bununla beraber ekte Başbakanlık Arşivi'ndeki aslından bir sayfasını sizinle paylaştığımız bilirkişi raporunda ifade edildiği üzere yazar, yeni bir din kurmakta, bu dini milliyet ve bilime (ilme) dayandırmakta, kurduğu dine yer açabilmek için İslamın Türklüğe uygun bir din olmadığını kaydetmekte, bu dinin Türklüğe uygun bir hale getirilebilmesi için alınması gereken tedbirleri de sıralamaktan geri kalmamaktadır.

Raporda kitabın yazarının Bahailik ile Protestanlığın etkisinde kaldığı belirtildikten sonra yazılmasına şu üç sebepten birinin yol açmış olabileceği bildiriliyor:

1. Müslüman Türkler arasında Cumhuriyete karşı inançsızlık uyandırmak,
2. Protestanlığı getirmek,
3. Pozitivizm ile Bektaşilik ve Protestanlık arasında karışık ve "milletin genel düşüncelerini" bozucu mahiyette yeni bir mezhep kurmak.

Raporda yazarın "muzır bir fert" olduğu tespitinden hareketle kitabın toplattırılması istenmekte ve hakkında "ihtiyat tedbirleri" alınması gerektiği belirtilmektedir.

Raporun tarihi 14 Ocak 1935 olduğuna göre *Millî Din Duygusu* ve *Öz Türk Dini* kitabının kısa bir süre içinde hükümette rahatsızlık meydana getirdiği ve bir görüş aldıktan sonra daha piyasaya çıkmadan toplattırılıp imha edildiği anlaşılmaktadır. Ancak neden toplattırıldığı hususu belirsizliğini korumaktadır.

Rapordaki "din merasimi günden güne kıymetini kaybederken, bunları yeni bir şekilde yaşatmak istemesi" suçlaması mı sebep olmuştur kitabın toplattırılmasına yoksa kılıfa uydurulmaya çalışılan derin niyeti biraz da sakarca deşifre etmesi mi?

Hakikaten kitabın toplatılmasında 'Biz dinî ibadetlerin ortadan kalkmasıyla uğraşırken sen onları başka formlarda da olsa diriltiyorsun' gerekçesi mi yoksa yazarın, bir süredir zaten Gazi Mustafa Kemal ve Reşit Galip'in üzerinde çalışmakta oldukları dinde reform projesini üstünü pek örtmeden ve olanca açıklığıyla ifşa etmesi mi rol oynamıştır?

Bize ikinci kanaat daha akla yakın görünmektedir. Nitekim aynı sıralarda Aya-sofya'da Türkçe Kur'an okutulması, ardından ibadete kapatılıp müze yapılması bu saklı niyetin adımlarının bir şekilde yoluna devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Kültür hayatımıza bir ibret vesikası olarak takdim ettiğimiz bu "kayıp kitap"-tan Türkçede ilk bahseden metin, Turgut Akpınar'a aittir. Akpınar, *Tarih ve Toplum* dergisinin Eylül 1989 tarihli 69. sayısına yazdığı "İslâmiyet yerine Millî Türk Dini" başlıklı yazısında (s. 42-43) kitabı "bütün aramalarına rağmen bulamadığı"nı kaydetmiş ve sonuçta yok edildiğine hükmetmiştir.

Ancak Akpınar, Beyrut'ta 1937 yılında çıkan bir İngilizce kitaptaki çok kısa bir

özetini, Almanca olarak önce bir kitapta, ardından da *Die Welt des Islams* adlı ünlü dergide çıkan çevirisinden Türkçeye kazandırmıştır. Bu birkaç dilde gezerek evine dönen 1,5 sayfalık özet metnin çevirisinin kitap hakkında sağlıklı bir bilgi ve remeyeceği gayet tabiidir. Bu nedenle kitabı arayanları doyuramamış ve böylece arayışlar artarak devam etmiştir.

Nihayet Düccane Cündioğlu 1999 yılının ilk ayında çıkan *Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet 1* adlı kitabında elinizdeki kitabın genişçe bir özeti sayılabilecek büyük boy 15 sayfalık bir kısmını alıntılarını, hakkındaki sözkonusu raporu da Başbakanlık Arşivi'nden alarak arkasına eklemiş, bu suretle kamuoyunu asıl metnin ilk kez yüz yüze getirmiştir.

Bu önemli adımdan sonra kitap ilk kez tam ve eksiksiz olarak tıpkıbasım halinde dergimiz tarafından yeniden yayımlanarak huzurlarınıza geliyor.

Millî Din Duygusu ve Öz Türk Dini'ni 79 yıl sonra yeniden basarken amacımız, bir dönemin dinî fotoğrafının daha sağlıklı çekilebilmesine yardımcı olmaktır. Camilerin satılması, Hacca gitmenin yasaklanması, Ayasofya'nın kapatılması veya ezan ve selaların Türkçeleştirilmesi gibi kritik uygulamaların tesadüfî gelişmeler değil, adım adım gerçekleştirilmek istenen bir din plan ve projesinin parçaları olduğunu deşifre eden, belki de düşük yaptıran A. İbrahim'in bu kitabının irfan dünyamıza geç de olsa kazandırılmasının zaman zaman güncellenen yakın tarih tartışmalarına da belgesel bir ışık tutacağına inanıyoruz.

Millî Din Duygusu ve Öz Türk Dini bundan sonra vereceğimiz bu tür önemli metinlerin ilki olacak. Arkasını getireceğimizi belirtiyor, sizleri 79 yıl önce basılan bu "şok edici" metnin baş başa bırakıyoruz.

Derin Tarih

Not: Tıpkıbasımını yaptığımız nüshanın orijinali Mustafa Armağan'ın arşivine aittir.

Kaynaklar

Turgut Akpınar, "İslâmiyet yerine Millî Türk Dini", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 69, Eylül 1989, s. 42-43.

Mustafa Armağan, "Türk'ün Millî Dini", *Zaman*, 14 Mayıs 1999 (kitabın bir sahafta bulunuşundan sonra kaleme alınan yazı).

Düccane Cündioğlu, *Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet 1*, Kitabevi: İstanbul 1999, s. 153-155. Özet metin: s. 269-283; Resmi Rapor: s. 284-289. (Bazı aktarım hataları mevcuttur.)

Eski Bir Atatürkçü, "Atatürk ve Din IV", *Millet*, 23 Ekim 1947; "Atatürk ve Din V", *Millet*, 11 Aralık 1947. (Yazı dizisinin devamı olan ve üzerinde "5" yazan 8 Ocak 1948 tarihli *Millet* nüshasında ise Reşit Galip'in Gazi ile Ayasofya konusunu görüşmesi anlatılıyor.)

Mustafa Yılmaz-Yasemin Doğruer, *Cumhuriyet Döneminde Sansür* (1923-1973), Siyasal Kitabevi: Ankara 2007, s. 81-82 ve s. 205-210 (ekteki raporun fotokopisi).

T. C.

BASVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

KARARNAME

Şube:

Sayı : 2

1868

A.İbrahim tarafından yazılan ve 1934 yılında Türkiye matbaasında basılmış olan "Millî Din Duygusu ve Öz Türk dini"adındaki kitabın memleketimiz aleyhinde zararlı yazıları taşıdığı anlaşıldığından matbuat kanununun 51 inci maddesi hükmüne göre satışının yasak edilmesi , Dahiliye Vekillığının 14/1/935 tarih ve 35 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 16/1/935 toplantısında onanmıştır.

16/1/935

REİSİCUMHUR

Bş.V.

Ad.V.

M.M.V.

Da.V.

J. İ. İmza

S. Sarıca

B. Şeydi

S. Kaya

Ha.V. V.

Ma.V.

Me.V.

Na.V.

S. Kaya

H. Şeydi

B. Şeydi

S. Çetin Kaya

İk.V.

S.İ.M.V.

G.İ.V.

Zr.V.

C. Şeydi

S. R. Yayıncı

Rana Ertan

M. Şeydi

1868 51 4 5

» **Sansürün belgesi:** Millî Din Duygusu ve Öz Türk Dini adlı kitabın Bakanlar Kurulu tarafından yasaklandığına dair Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ve bakanların imzalarını taşıyan belge.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

A.İbrahim tarafından yazılmış ve 1934 te Türkiye matbaasında basılmış olan "Millî din duygusu ve Öz Türk dini" adlı kitap dikkatle okundu .

"Her Türk okusun" başlığı ile halka peşkeş çekilen bu kitabı yazan adamın ne gibi bir maksat takip ettiği daha ilk sayfaları okuyunca merakla soruşturulur .

İlk babı teşkil eden "Bir kağıt söz" mephasinde eskimiş cüce kalmış ve dumura uğramış eski dinlere karşı inkişaf ve tekâmül kabûl eden asrî bir dinin lüzumu müdafas ediliyor . İkinci mephaste milliyet fikrinin otoritesinden bahsedilerek "bunden sonra dinlere ilim ve milliyet esaslarına girerek dünyevî bir şekil alacaklardır, yani dinler milletlerin kendi benliklerine uygun bir benliğini taşıyacaklardır" , deniliyor .

Bunu takip eden bahise, "fahiş bir ibadet külfetinin insanların zihnini kısmen maddiyattan ayırdığı " kaydediliyor .

"Halik" bahsinde "mevcudatın azametini ve akıllar gagırtan kuvvetini görürüz doğrudan doğruya Haliki de anlar an ^{ca} /idrak edemeyiz." deniliyor . Halik'in zaman ve mekândan münezze olduğu eski skolastik nazariyelere göre anlatılıyor :

"Halk dini kalmamıştır" bahsinde : " Her hangi bir cemiyetin bir hak dini olsaydı bu sebepten başi diğer bütün cemiyetleri din noktaî nazarından ebedî bir azapla yani cehennemle muabeze yollu bir kayıta koymaması icap ederdi ." Mütealeası yürütüldükten sonra KURAN'dan "Meselûllezine keferu" syeti misal getirilerek "bu ayet Hak dini mefhumunu şimdiki insanîyet fikirlerine uymıyacak bir şekilde izah etmiştir . neticesine varılıyor .

Hristiyan mütefenninler dinlerinin çürük olduğunu anlayınca diğer dinleri "belki tetkik edemeden ölürüm onun için insanîyet fikir-

» **Bilirkişi raporu:** Millî Din Duygusu ve Öz Türk Dini kitabı hakkında düzenlenen raporun ilk sayfası.

Her Türk Okusun

Millî Din Duygusu
ve
Öz Türk Dini

Yazan
A - İbrahim

Türkiye Matbaası

1 9 3 4

Bir kaç söz

Muhterem okuyucular,

İçtimaî Nizamın her sahasında tekâmülû esas ittihaz ediyoruzda dinde tekâmülû hiç aramıyoruz : bu nokta benim nazarı dikkatimi celbetti. Halbuki din milletlerin benliğine müessir olan en mühim içtimaî bir hadisedir. Bu vaziyet karşısında bizim için gayri millî olan islâmiyet dini yerine millî ve mütekâmil bir dinin vücuduna çalışmak zarureti hasıl oluyor. İşte ben dinin zaif cihetlerini göstererek mütekâmil bir din hangi esasa müstenit olmalıdır? Bunu izaha yelteniyorum. Mütekâmil bir dinin millî ve ahlâki esasata istinat etmesini en kuvvetli bir fikir ve his mahsulû olarak buluyorum. Esasen milli din fikri bende bir duygu halinde başladı. Millî din fikri bir duygu mahsulû olduğu için onu hiç bir ilmi ve felsefî esasata istinat ettirmeğe ne yeltendim ve ne de lüzum gördüm.

Şu ufak eser felsefî esasa istinat etmekteu çok uzak fakat yepyeni körpe bir hakikatı ifade eden bir ihtiyaç mahsulûdür. Zannedersem zarurî ihtiyaçlardan doğan bazı fikirler ilmi ve felsefî şeniyetler yanında yeni bir aile teşkil ederler.

İşte ilmî ve felsefî esasa istinat ederek bir fikri mûdafaa etmek asla salâhiyetim haricinde olduğunda millî sevgiyi vatanın her köşesinde, her Türk vatandaşının samimi benliğinde uyandırmak gayesini istihtaf eden fikirlerimi kanaati mahausa şeklinde tesbit ediyorum.

Cemiyeti; köşede bucakta âciz bir halde bulunan ferdleri himayeden uzak bırakmıyarak onu ferde ve ferdi de cemiyete faziletle bağlamak fikrini millî sevgide buldum. Her hangi bir branşta iyi çalışarak vazifesinas olmak ve müveffekiyet göstermek için o branşa mecburiyetten ziyade sevgi ile merbut olmak lâzımdır. İşte ben de millî sevgiyi tamim ederek her ferdin millî gayeler ugrundan milletini severek çalışmasını temin için bugün henüz körpe olan fakat ebedî bir hakikati ifade eden millî din fikrini biraz izaha yeltendim. Lâ-yuhti değilim. Bu fikri izahta yanıldığım noktalar blabilir. Fakat tenkit sahası onu tashih ederek müsbet bir şekle sokacağından da hiç olmazsa eminim.

İnsanlsrı eفالinde iyiliğe ve fenalığa sevkeden iki mühim hassa vardır. Biri his diğeri fikir kanallarıdır. Fikirler hislerin süzölüp gelen bir nüvesidir. Fikirler en ziyade hislerin mahsulüdür. Eğer bir ferdin hisleri batıl olursa fikirleri de batıl olur. Hisleri samimi ve ciddi olursa fikirleri de ulvî ve mukaddes olur. Hisler samimi ve ciddi olursa derecesi itibarile insanları fedakârlığa, fera-

gate, fazilete, gayrete sevkedenden en mühim bir âmildir.

Hisler batıl olursa yine derecesi itibarile insanları fenalığa, yalancılığa, riyaya, cürme kadar sürükleyen en korkunç bir saik olur. Onun içindirki Türk camiasının hissiyatını daima yükselterek insanî sahadaki fikirlerinde bir kat'iyet bulmak emelile « Millî din » fikrini müdafaada cür'et gösteriyorum.

Hiç şüphe edilmezki (Viktor Hugo) nun dediği gibi : Cihanda en geniş saha semadır. Fakat ondan daha geniş bir saha vardırki o da; insan ruhudur. İnsan ruhu hissen ve fikren daima yükselmek ister. Onu inhisar altına almak imkânsızdır. Halbuki eski dinler tekâmülü kabul etmiyorlar. Bu vaziyet karşısında da medenî insanların hislerine hitap etmekte âciz kalacaklardır. Onun için ben mütekâmil bir dinin vücudunu zaruri görüyorum. Eskimiş, cüce kalmış ve dumura uğramış eski dinlere karşı inkişaf ve tekâmülü kabul eden asrî bir din iddiasında bulunuyorum.

* * *

Milliyet otoritesi ve dinle olan alâkasına methal

Millî hisler menşeimiz olan Türk köylüsünün tenevvürile neşvünema bulacaktır. Memleketimizde demokrasi ceryanı bu mühim kitleden kuvvet ve

şiddetini alacaktır. Bence Türklük demek Türk köylüsü demektir.

Milliyet en ziyade iktisadî gayelerin mahsulü olacaktır. Halkın en iyi bir şekilde geçinmesini temin eden iktisadî sistemler yani millî iktisat bundan sonra milliyetin temel taşını teşkil edecektir. Aynı zamanda milliyet, millî lisanla millî benliğe tekâmül bahşeden esaslardan birisi olması itibarile de bir milletin manevî harsini millî lisanında arayacağız. Demekki bir milletin millî varlığını maddeten iktisadiyatında; manen de lisan, edebiyat ve musiki.. gibi manevî harslerinde ararız. Manevî hars sahası çok geniştir. İşin içerisinde halledilmeyen bir takım mes'eleler de vardır. Yalnız ben, erbabı ilim tarafından tetkik ve kabul edilen müsbet bir kaç noktaya kısaca işaret edeceğim. Milliyetin bu suretle ehemmiyet ve kıymetinden bahsetmiş olacağım. Meselâ yukarıda bir nebze bahsettiğim lisanın milliyet cephesinden görünüşü fevkalâde ehemmiyete şayandır. Hatta diyebilirimki lisan milliyetin, harsin ve medeniyetin temelidir. Lisanı tam Manasile - millî ruhun aynasıdır - diye tavsif edenler vardır. Hakikaten lisanın en hakikî ifadesi budur. Gerçi bir millet camiası içerisinde muhtelif lisanlarla konuşan zümreler bulunmakla yine en iyi bir milliyetin ifade edildiğini iddia edenler vardır.

Fakat bu zümrelerin lisanı yine kendi millî benliklerinin aynasıdır. O zümreler bir millete

muhtelif âmillerle bağı olmasalar onlar her zaman için kendi millî lisanlarile ayrılmğa temayül gösterirler. Binaenaleyh lisan her zaman için milliyetin ruhudur.

Bir milletin yaşayış tarzları, kıyafeti, manevî hayatı o milletin hnsusiyetini ifade eden bazı vasıflar vücuda getiriyorki buna hars diyoruz. İşte hars millî varlığın eseri olmakla beraber aynı zamanda bir millet camiasının manevî hayatını da ihtiva etmesi itibarile millî varlığın en iyi bir ifadesidir. Demek ki milliyet en ziyade iktisadî teşekküllerle lisanın ve harsin mahsulü oluyor. Milliyet bu üç cepheden pek vasi bir şekilde muhtelif meslek ve mevzularla tetkik olunur.

Ben yalnız asrî bir dinin milliyetle olan alâkasını izah edeceğim. Bir milletin manevî hayatının pek mühim bir safhasını teşkil eden din ile milliyetin birbirinden hiç bir zaman ayrılamıyacağını bilmüşahede izaha yelteneğim.

* * *

Millî din

İnsanların ilk dini tabîî olan mahallî dindir.

Şimdi de bizden maada bütün milletlerin dini kendi sade lisanlarile ifade ettikleri millî dindir. Biz henüz Arap harsi altında bulunduğumuzdan islâmiyet dinini hiç olmazsa asrî bir din haline sokamadık gitti.

Ufak bir reform ile islâmiyet dinini ibtidai-
likten kurtararak medenî bir şekle sokmak yani
benimsiyerek millileştirmek her halde şu medeni-
yet asrında çok kolay olacaktır. Dini islâmın sabah
namazı, abdest ve gusül abdestindeki hikmeti, müs-
küratın men'i, insanların hukukan müsavi olması
gibi hükümleri ve medenî prensipleri kum çölle-
rinde yetişen bir dehânın ta ozamandan takdir
edişi ne kadar şayanı hayret bir vakıa ise her
halde namaz şeklinde de medenî usullerin tatbi-
kine mesağ vermesi o derece şayanı hayret bir
vakıa olsa gerektir. Nitekim dizkapagından aşağı
göbekten yukarı, başaşik namaz kılına bileceğine
cevaz vardır, binaenaleyh islâmiyet dinini şeklen
ve mahiyeten ihtiyaca uygun samimi millî bir din
haline sokmakta da hiç bir mahzur görölmeyeceği
muhakkak olmakla beraber her halde şayanı te-
menni bir tekâmül safhası olsa gerektir. İlerde
izah edileceği veçhile şimdilik tanrı diye bir mebd'e
kabul etmemekle beraber insanların ihtiyacına uy-
gun yeni bir din şekli bulunmak zaruridir. Bu-
nunla beraber tabiatın şerhlu kanunlarını ideal
kudret ve fazileti temsil eden bir tanrı mefhumu
olarak kabul edip asrî bir dinin lüzumuna iman
hakikata tekarrüp için yeni bir mebd'e teşkil eder.
Bence terbiye tesirlerinin yanı başında muhitin
samimiyetini ilham eden ve milli kaynaşmanın
heyecanını her an tekâmülle takip eden millî bir
dinin asrî dine mebd'e olması bir hakikattir. Son-

ra hukukî tedbirlerle hak mefhumu tamamen ipka edilemez. Çok defa deliller hakiki bir şekilde meydana çıkmadığından hak ve hakikat çiğnenir. Buna ancak her yerde çare vicdanî ulviyettir. Vicdani ulviyet hâkimi mutlak olan hak mefhumundan daha âdildir. Zaten hakkı doğuran vicdandır. «Xnofon» Ksenofon, un dediği gibi ; “mâbudları halkedenler insanlardır. İnsanlar en harikulâde şeyleri mabudlara isnat ettikleri gibi insanlar için mayup ve caniyâne olan ne kadar şeyler varsa hepsini yine mabudlara isnat etmişlerdir. ” Din ve mabut telekkisi iptidai insanlarla şimdiki insanlar arasında kısmen şekil itibarile değişerek yine her ikisi de mahiyeten aynı rolü ifa ediyorlarsa bugün de bizim için millî din telekkisi en tabiî ve mütekâmil bir din halini alacaktır.

Xnofon'un bu telekkisi kurunu kadimedeki Yunanlıların ve sair akvamın mabut telekkilerini aynen ifade ediyor. Çünkü o zamanki akvam bütün iyilikleri yapan hayır mabudu tanıdıkları gibi bütün fenalıkları yapan şer mabudları da tanımışlar ve tabiatın her bir ihtişamını ayrı ayrı idare eden ve onları temsil eden birer mabuda iman etmişlerdir. Gülünç görünen bu telâkki asrı hazır dinlerinde de başka şekilde tezâhür etmektedir. Şimdiki dinlerde kazayû kadere iman; bütün iyiliklerin ve fenalıkların Allahtan geldiğine ve Allahın bir hikmeti olduğuna inanmak demektir ki insanlara yapılan iyilikleri Allahın bir fazla ke-

mâli diye kabul etmekle beraber yine insanlara yapılan fenalıkların ve meselâ harp, darp, tufan gibi şeylerin kaderi ilâhî ve gazabı ilâhî ile vukua geldiğine inanmak ta ayni telekkinin biraz daha mûtekâmil bir şeklinden ibarettir. Hatta insanlara kötülük yapan fena bir adam başkaları tarafından katledilse halk arasında - ettiğini Allah-tan buldu - gibi bir telekki hasıl olur. Yani Allahın hışmına uğradı ve doğrudan doğruya o adamı Allah katletmiş gibi Allahı zımnen hem katil ve hem de o seni hadiseyi Allahın emir ve karare ile yapılmış gibi göstererek Allahı gaddar bir hakim yapan halkın mabut telakkisi eski insanların mabut telekkisine bu cihetten oldukça yakındır. Bu da yeni dinlerin kazâyû kadere iman telekkisile verdiği bir ilhamdır ki aradaki fark eski dinlerde bütün iyilik ve fenalıkların ayrı ayrı birer mabudu vardı. Bir fenalık olursa o fenalığın doğrudan doğruya fenalık mabudundan geldiği anlaşırdı. Şimdi ise bütün iyiliklerin ve fenalıkların yalnız bir Allahın eseri hikmeti olduğu kanaatı, vahtaniyeti ilâhiye esastan neş'et ediyor. Ne yapalımki şer ve fenalıklar da Allahın emrile olduğundan şimdiki dinlerin anlattığı mabut; hayır ve şer mabudu ve kâinâtın haligı şeklindedir. Binaenaleyh xnefo'nun dediği gibi bütün iyilik ve fenalıkları bir şeye isnat eden insanların mabudu kendilerinin yarattığı mabutlardır. Mabut haddi zatında var mıdır, yok mudur, bu henüz ma-

lûm olmadan insanlar kendilerine mabudlarını yaratmışlardır. Bilâhere zekâyı beşer inkişaf ederek vahtaniyeti ilâhiye fikri galebe çalmağa başlamış ve yeni dinler eski dinlerden kısmen ve şekil itibarile ayrılmışlarsa da bazı noktalar da mahiyeten yine aynı kanaati haizdirler: meselâ kazayü kadere iman, cennet cehennem, melek, şeytan, ruh.. bunlar bütün dinlerde başka suretlerle kabul edilmiştir. Bu telekkiler zamanla başka, başka telekkilerle değişmişse de yine mahiyeten aynı şeylerdir.

Dinler birbirlerini daima tashihle uğraşmışlar ve birbirlerine muhasım mevkie düşmüşlerdir. Bugün bunun hiçbir ehemmiyeti kalmadığı gibi dinin insanlara faidebahş bir hale girmesi düşünülüyor. Milletler benliklerini yükseltmek için dinde ilmi ve millî esaslara istinat etmekte müthiş bir temayül gösteriyorlar. Binaenaleyh bundan sonra dinlere ilim ve milliyet esasları girerek dünyevî bir şekil alacaktır. Yani dinler milletlerin kendi benliklerine uygun bir benliği taşıyacaklardır.

Esasen ahlâk ve binnetice adât ve ananati doğuran veya en iyi ıslah eden âmillerden biri de din olduğuna göre dinin fezaili daha sühuletli olarak millî lisanla halka telkin edilebileceğinden hakikî din hiç şüphesiz millî dindir. Zaten dinlerin en mühim akidelerinden biri de Allahın insanlarla zihayat münasebetidir. Onu da bir filizof

şu suretle izah ediyor: “Hiç kimse Allahı görmemiştir. Eğer biz birbirimizi sevecek olursak Allah bizim içimizde bulunacaktır.. Yani samimî aşkla bir dereceye kadar Allah olacağız, demektir. Türk şairlerinden biri de bu maksadı şu beytile çok güzel ifade etmiştir:

*“Hak cihana toludur kimseler hakki bilmez
Kendinden istesene ol senden ayrı olmaz..”*

Din başkalarını sevmeyi ve onları sırf onlar için sevmeyi emreder. Binaenaley din başkalarını hasbî olarak sevmeyi öğretir, ve bu fazilete yaklaşan kimse timsali fazilet olan Allaha yaklaşıp olur.

Bir de dinler, ilme istinat etmekte âciz mevkide bulunmakla çürüktürler. Daha sağlam ve emin olması için ilmî esaslar dahilinde daha müessir ve hissi olmalıdırlar. Bir dinin hissî olması için de millî lisanla ifadesi zaruridir. Islâmiyet dini bugünkü şekliyle en büyük bir hakikat olsa bile onu millileştirmeden benimsemeğe mecburmuyuz ? Bugün odin bizim için yabancıdır. Çünkü millî değildir.

* * *

Dinî hayatınızda millî inkilâp, şarkta Türklüğün millî dini

Memlekette Arap lisanı, Arap harsi sönmeğe başlamıştır. - Millî gayelerimizden birisi de budur.

Binaenaleyh islâmiyet dini de hiç şüphesiz eski hararetini kaybetmege başlayacaktır. Bunun üzerine yeni bir ceryan başlayacak, yeni bir varlık meydana çıkacaktır. İşte bu varlık milliyet ceryanıdır. Her ulvî fikir zaruri ihtiyaçlar karşısında doğar. Memlekette heyecanlı bir hava, samimi bir varlık, ebedî bir kuvvet yeni bir vahdeti vicdan yaratmak için yeni bir millî dine ihtiyacımız vardır. Şimdi onu izaha çalışacağız.

Düнкü dinin mahiyetini ve şimdiye kadar Halık telekkilerini olduğu gibi izah edersek bunların ne gibi çürük esaslara müstenit hezeyanlar olduğunu anlarız : Bir kere fahiş bir ibadet külfeti insanların zihnini kısmen maddiyattan ayırmıştır. Halık korkusu ve millî olmadığı için usanç veren kupkuru ibadet şekli pek çok kimseleri duygusuz bir ibadete sevk ederek sahtalığa alıştırmıştır. İşte dinlerin bu zafiyeti karşısında millî din hakikatı temsil edecektir.

* * *

Halık

Böyle bir kuvvet olsun, olmasın şu nâmûte-nahiyeti Halık farzedip onu bildiğimiz bir şeye teşbih ederek akla yakınlaştıırabiliriz.

Halığın evveli yoktur. Meselâ boşluk yani fezanın da evveli yoktur. Her zaman fayazı mutlak bakidir yani hiçliğin evveli yoktur. Binaenaleyh

Halığın da evveli olmayabilir. Bundan Halığın hiç olduğu gibi manalar çıkmaz. O varsa nâmütenâhiyeti havi nâmütenâhi bir kuvvettir. Fakat bir müşabehet gösterebilmek için böyle bir misal bulabildim.

Sâniyen : Halığın sonu da yoktur. Bunu da aynı suretle ispat edebiliriz. Evet boşluğun da sonu yoktur.

İlelebet boşluk bakidir. Bizim tasavvur ettiğimiz nâmütehâhiyet boşluk ile kaimdir ve boşluk ile kaim olacaktır. İşte nâmütenâhi olan boşluğun evveli de, ahiri de yoktur ve onu tevlit eden hiç bir varlık mevcut olamaz. Binaenayh ülûhiyeti tevlit eden hiç bir şey olamaz ve fezadan istihraç ettiğimiz nâmütenâhiyeti nasılki mevcudatın varlığına nisbet ederek yani ona istinaden anlıyoruz. Binaenaleyh mevcudatın azameti ve akılları şaşıran kuvveti yanında doğrudan doğruya Halıkı da anlar fakat idrak edemeyiz. İşte mevcudatın yanın da nâmütenâhi bir varlığı anlar ve o da Haliktir deriz.

Sonra derizki o her yerde hazır ve nazırdır. Niçin olmasın her yerde hazır ve nâzır olabilir. Meselâ feza her yere nüfuz etmiştir. Feza her yerde vardır. Feza hava ile de memlû olur. O zaman ona hava ve gök ismi verilir. O da aynı suretle eçsamın pek ufak mesamelerine hulul eder. Esasen biz havasız fezaya “fezayı mutlak,” diyoruz. Binaenaleyh alelumum her ne suretle alursa olsun feza

her yerde hazır ve nazırdır. Her yerde vardır. O halde Halık ta her yerde hazır ve nâzır olabilir.

Bu gibi delillerle Halık vardır veya yoktur diye kestirip atamayız. Varsa hiç bir şeyden meydana gelmemiştir. Evveli de, sonu da yoktur, her yerde hazır ve nazırdır, deriz.

İşte böylece akılla Halığa yaklaştıkça onun varlığını veya yokluğunu da yine akılla isbat edebiliriz.

Bir de Halık mekândan münezzehtir, derler. Evet feyâza nâmütenâhinin hususî bir mekânı var mıdır? Fezayı mutlakın mekânsızlık olduğu tabiatile bizim bildiğimiz mekâna kıyasla anlaşılır. Binaenaleyh Halık ta mekândan münezzehtir olabilir, niçin olmasın? bir cismin işgal ettiği yer mekândır. Halbuki nâmütenâhi feyazı mutlakı nâmütenâhi eçsam işgal edebilmişmidir? eğer esir işgal ediyor denilirse o zaman esirden hariç olarak ta ferazi bir feyazı mutlak tanır ve ona mekânsız olan fezayı nâmütenâhi deriz. Bittabi yine o feyazı nâmütenâhinin mekânı olamaz.

Binaenaleyh asıl mekâna kıyasla yine feyazı nâmütenâhiyi esir yani kuvvetle dolu nâmütenâhi mekânsızlık olarak kabul edebiliriz. O halde Halığı da bunlara kıyas ederek mekânsız olabileceğini kabul eder ve ona mekândan müdezzehdir, deriz. Demek ki eçsamdan ve eçsamın işgal ettiği mekândan hariç olarak nâmütenâhi bir mekânsız-

lık mevcuttur. Bu mekânsızlık yani fezayı mutlak her yerde vardır. Fakat bizatihi kendisi mekân-sızdır. Halık ta her yerde olduğu gibi mekândan mûnezzeh te olabilir.

Burada sırf Halığı izah etmek ve onun efsanevî görünen evsafını tereddüde mahal vermiyecek bir şekilde meydana çıkarmak için mevcudatı fezayı nâmütenâhiye kıyas ederek Halık hakkındaki kanaatin tenevvürünü düşündüm. Yoksa nâmütenâhiyetler haricinde ikinci bir varlığı kabul etmek şöyle dursur onu tasavvura bile imkân olmadığı bu günkü havsalaî beşerin mahiyeti icabatından nâkabili ret bir hakikattir.

Hududu olmayan feyazı mutlakla içerisindeki bulunan kâinatı bir isimle tevsim ederek yine ona kâinat dersek işte bu kâinat hakkındaki nâmütenâhiyeti : bütün noktaları merkezden [*] nâmütenâhiyete doğru uzanan nâmütenâhi dairelerden müteşekkil bir küre olarak kabul edebiliriz. O halde bunun haricinde ikinci bir varlığı tasavvura imkân varmıdır? bu küredeki müttehidilmerkez nâmütenâhi dairelerin herbiri nâmütenâhiyete doğru imtidat ettiğine göre bunun haricinde ikinci bir varlığın olmasına imkân yoktur. O zaman bunun aksini tasavvur edersek nâmütenâhiyeti ve nâmü-

[*] Birbirine nazaran makûs cihetlere olmak üzere nâmütenâhiyete doğru imtidat eden noktalara göre bu iki zıt istikametteki nâmütenâhiyetler arasında bulunan her hangi bir nokta da farazî bir merkezdir.

tenahi kâinat mefhumunu yıkmak icap eder. Halbuki izah ettiğimiz veçhile fezayı mutlakla nâmütenâhi kâinat mefhumunu kabul etmekte tereddüt göstermek mahza bir hatadır. Binaenaleyh Halık kâinatın nâmütenâhiyetinden ayrılamayan fakat bunun içerisinde nâmütenâhi olan bir varlıktır. Her noktası nâmütenâhiyete doğru imtidat eden bir küreye müttehidilmerkez olan nâmütenâhi bir daire gibi fakat merkezden itibaren her noktası nâmütenâhiyete doğru uzayan bu daire yine bir kürenin merkezinden itibaren her noktası nâmütenâhiyete doğru uzayan nâmütenahi dairelerin nâmütenâhide birini teşkil eder gibi görünürsede bu nâmütenâhiyete doğru uzayan daire hiç bir zaman diğer bir nâmütenâhiyetle tahtit edilemez. O halde nâmütenâhiyetin hududu olmadığı için onu tahdit eden ikinci bir nâmütenâhiyet tasavvuruna imkân yoktur. Binaenaleyh nâmütenâhi kâinat mefhumundan hariç ve onu tahdit eden ikinci bir nâmütenâhi varlığın yani nâmütenâhiyetin haricinde olarak bir Halığın vücuduna hükmetmek te mantıkan doğru değildir. Çünkü nâmütenâhiyet tahdit edilemez. Ve nâmütenâhiyeti tahdit eden bir varlık ta tasavvur edilemez ancak nâmütenâhi kâinat mefhumu merkezden itibaren her noktası nâmütenâhiyete doğru uzanan müttehidilmerkez nâmütenâhi dairelerden müteşekkil bir küre olduğuna göre Halık ta ya bu azam nâmütenâhiyet olan küreye müttehidilmerkez olan ve

her noktası merkezden itibaren nâmütenâhiyete uzanan bir daire nâmütenâhiyeti gibi varidî hatır olabilir, ve bu suretle nâmütenâhi Halık mefhumu da nâmütenâhi kâinat mefhumile tahdît edilemez. Veyahutta merkezden itibaren nâmütenâhiyete doğru imtidat eden nâmütenâhi dairelerden müteşekkil mevhum bir kürenin ifade ettiği nâmütenâhiyeti ifade eder. İkinci şıkkın haricinde olarak bir nâmütenâhiyet daha tasavvuruna imkân yoktur. Çünkü bütün nâmütenâhiyetler, müttehîdîl merkez olarak nâmütenâhiyete doğru uzanan nâmütenâhi dairelerden müteşekkil olan kürenin haricine çıkamaz. O halde Halık nâmütenâhi kâinatı tahdît eden ayrı bir nâmütenâhiyet ve ayrı bir varlık olamaz. O ancak kâinatın bir külli olabilir. Veyahut kâinatın nâmütenâhide birini teşkil eden bir nâmütenâhiyet olabilir.

Velhasıl Halık denilen büyük bir kuvvet vardır, yoktur o başka mesele, onun feylesoflar hallededursunlar. Fakat büyük bir kuvvetin varlığına hissen temayül ediyoruz. Çünkü ta hilkattenberi beşeriyet bir Halık aramıştır. Halığın ismini işitmeyen insanlar fitratan sinni kemale vardıkça bir Halık aramağa mütemayildirler. Gerçi bu gibi temayüller Halığı ispata kâfî bir delil olamaz. Fakat bu temayülâtın eserini; hatsi bir varlık ve ya beşeriyetin ruhî ihtiyaçlarına tekabül eden bir ümit iniltisi, bir büyük tanıma veya insanın kendi âleminden daha yüksek bir âleme çıkmağa

temayülû gibi manevî bir varlık olarak kabul etmeğe mecburuz. Onun için dinin ulviyetinde esas olmak üzere büyük bir kuvveti Halık diye tasavvur ediyor ve onu her şeyin fevkında görerek taktis ediyoruz, ona yaklaşmak istiyoruz. Bu itibarla da Halığı kendi benliğimizden yaratmış oluyoruz. Onun için milletlerde din en büyük bir hars ve ahlâk menbaı olmalıdırki onun ulvî gayesi tahakkuk edebilsin. Musanın asâsı, Mesihin ve Muhammedin nefesi insanları gurup, gurup ayırmıştır. Fakat bu ayrılma bugün pek câli bir hale gelmiştir. İşte şimdiye kadar vaz edilen dinlerin hakikatten ne kadar uzak ve beşeriyetin ihtiyacını tatminde ne kadar kısır kaldığını isbat edersem belki insaniyet namına ufak bir hizmette bulunmuş olurum. Din çok yüksek bir gayeyi ifade eder. Halık ise halk arasında ahlâkı temsil eden ve kalblerde faziletin örneği olarak mefruz bir mümessil halinde yaşayan manevî bir kuvvettir.

* * *

Hak dini kalmamıştır.

Dünyadaki bir çok kavimlerin ve cemiyetlerin ayrı, ayrı dinleri vardır. Bir cemiyet dahilinde bir ana ve babadan doğan çocuklar o cemiyetin dinî ve içtimaî terbiyelerini aldıktan ve o yolda aşılandıklarından ona daima sadık kalırlar. Hangi dinin daha esaslı olduğu sorulursa her dinin mün-tesibi kendi dininin daha yüksek olduğuna dair cevap verir.

İşte bunun içindir ki bir dinden diğer bir dine gönlü ile inhiraf eden kimseler pek az bulunur. Hatta hiç bulunmaz. Bunun esbabı da söylediğimiz gibi dinî ve içtimaî terbiyenin tesiri, muhite intibak halâtından dolayıdır. İşte Halık ile mahluk arasında hakikî bir vasıta olan bir peygamberin vazettiği esaslı bir din olmuş olsaydı cemiyetlerde akli tamme vasıl olan milyonlarca nüfus o esaslı dine ve o peygambere imam ve inhiraf ediverirlerdi. Münkir olanlar pek dun mertebede kalırdı. Ve dinin kerâmeti de buradan anlaşılırdı. Halduki bunların hiç birisi görülüyor. Aynı zamanda arz üzerindeki milyonlarca nüfusun hepside akılsız, deli olmaz. Deli olsalardı cehennem azabına müstahak olmamaları icap ederdi. Sonra iradesi elinde akıllı şahısların bir dini inceden inceye tetkik edip te kanaatı kâmileye desteres olmaları için hakikî bir din intihabında ömürleri bile kifayet etmiyor. Bir dini tetkik için yüzlerce dini tetkik etmek lâzımdır. Buna da imkân yok. İşte mahlukunun vicdanlarını her an gören ve ismi celilini bütün ruhile yadeden muhtelif dine mensup insanları Halık; din noktai nazarından tecziye etmez. Böyle olunca da ya her dinin hak dini olduğunu kabule varırız ki buna imkân yoktur. Çünkü dinlerin birbirlerinden ayrıldıkları çok mühim noktalar vardır. Veya en doğrusu hiç bir dinin hükmü kalmaz. Binaenaleyh hak dini yoktur.

Esasen dünyada bir hak dininin mevcudiyetini farzetsek bile aile terbiyesi ve cemiyetin tesirleri ekseriyetle fertleri kendi dinine sıkı esaslarla rabt ediyor. Binaenaleyh her dinin müntesibi olan cemiyetler kendi dinlerini mukaddes tanıdıklarından hak dini olması icapeden dine temayül gösteremiyorlar ve o dinin kakikî din olduğuna kanaat getiremiyorlar. Öyleise bu noktadan da Halık diye tasavvur edilen büyük kuvvet din cihetinden insanları müahaze etmez. O halde şimdiye kadar hakikî bir din var ise o hak dinine bile imana mecburiyet kalmıyor. Binaenaleyh bu cihetten de hak dininin mevcudiyetindeki tereddütler kuvvet buluyor. Bugünkü din mefhumu yanlışdır. Çünkü her din kendi dinine intisap etmeyenleri cehennemle muaheze etmeği ebebî bir nassı kati halinde kabul ediyor. Halbuki fertler bulundukları cemiyet dahilinde mensup oldukları dinle terbiye edildiklerinden onun tahti tesirindedirler. İşte bu cihetten diğer bir dine nazaran başka cemiyetleri teşkil eden fertleri din noktai nazarına istinaden muaheze etmek adalete mugayir olduğundan bir hak dini bulunmadığı da bu delille sabittir. "hiç şüphesiz adalete mugayir olan bir dinin hak dini olmadığı muhakkaktır."

Çünkü herhangi bir cemiyetin bir hak dini olsaydı bu sebepten naşı diğer bütün cemiyetleri din noktai nazarından ebedî bir azabla yani cehennemle muaheze yollu bir kayıt koymaması icap ederdi. Bu korkulu kayıtlar bilerek veya bilmiyerek konulmuş

en büyük bir müeyyede veya insanları tariki haktan inhiraf ettirmemek için düşünülmüş yeya iman edilmiş mecburi bir takım kaidelerdir.

Suriyenin yakıcı çöllerinde' Elcezirede Türk askerlerini zalimâne katleden bedevî ve vahşî Araplar islâm diye cennete gideceklerde koskoca bir medeniyet sahibi olan bütün medenî hiristiyân cemiyetleri cehenneme gidecekler, bunda ne büyük bir hakikat vardır! softalar, cahil bedevî Arap güruhu islâm oldukları için ne büyük bir kıymeti haizdirlerki er, geç cennete gideceklerde insaniyet ve medeniyet uğrunda çırpınan ve dinle hiçbir alakaları olmayarak hasbî emeller peşinde koşan garp âlimleri, mütefekkirlerit mütefenninleri ne yazık ki gevur diye doğru cehennem azabına müstahak olacaklar. Veya diğer noktâ nazara göre dünyadaki mütefekkir, âlim, mütefennin ve münevverler cennete gideceklerde dünyasını, ahiretini bilmiyen zavallı, muhtarip, cahil milyonlarca insanlarda cehenneme gidecekler bunların ne kabahati vardır. Kabahatleri bilmemektir. Fakat bu kabahat yine cemiyete racidir. Bunlar nede olsa zavallıdır. İşte dinlerin mahiyeti!

Hak dîni ve müeyyedelerine ait misaller : Bu fikri izah ve teyiteden misaller islâmiyet dinini tebliğ eden kanunu ilâhideki yanikur'andaki mütaaddit ayetlerdir. Bunlardan bir kaçını zikredeceğim: [vellezine keferu ve kezzebu biâyâtinâ ulâike eshabennari hüm fiha halidun...] Bizim âyâtı-

mızı tamamilе tekzip ve inkâr eden kimseler eshabı neredendir. Onlar cehennemde muhalleddirler.

“ Felenüzikennellezine keferu azaben şediden velenecziyennehüm esveellezi kânu yâmelûn. Zâlike cezaü âdâillâhinnari liyehüm fiha dârülhuldi cezaen bima kânu biâyatina yeçhadun....”

Diyaneti islâmiye edyani saireyi neshu ibtal etmiştir. Binaenaleyh islâmiyetten başka edyani saire salık ve mutekitleri bizim âyâtimizi inkâr ettiklerinden umumen cehennemde muhalleddirler.

“Meselüllezine keferu birabbihim âmâlehüm keremâdin eşteddeti birrihu fi yevmin âsifin lâyek-tirun mimmâ kezıbu alâ şeyin zâlike hüveddelâlül-baidü....”

Bilhassa bu ayet hak dini mefhumunu şimdiki insaniyet fikirlerine uymıyacak bir şekilde izah etmiştir.

Tercümesi: [Kurana yani islâmiyet dinine iman etmeyerek asarı müteaddide ile insaniyete hizmet edenler islâmiye dininden hariç kaldıkça yine nezdi ilâhide muteber değildir. O adam cehennem azabına ebediyen müstehaktır. Çünkü dünyevî olan o eserler dünyada bir kül gibidir. Onu birgün fırtına alır götürür. Kuranın ufak bir âyetine bile iman etmeyenler yine cehennem azabile ebediyyen muazzep olacaktır.

Fmin olunuzki diğer dinlerin kabul ettiği müeyyedeler bundan daha şiddetlidir. Çünkü o dinler ebeveynin günahını çocuklara da tahmil ediyor.

Dinlerin çok müfrit cihetleri vardır. Onu tetkika vaktimiz müsait değildir. Fakat bakınız şu ayatlere de vicdanınızı dinleyiniz. Bir misal ile mes'eleyi izah edelim. Meselâ: Hiristiyan âleminde bulunan mütefenninler, mütefekkirle veya âlimlerin hiris-tiyan dinini çürük bulduklarını farzedelim. Hiris-tiyan dini de esasen bütün dinleri tezlil ediyor. O mütefekkir adamlar düşünüyor. Hiristiyanlık çürük fakat dünyada pek çok din vardır. Hak dinini bulmak için tetkika koyulmak lâzımdır. Buna da belki ömürleri kifayet edemiyecektir. Faraza içlerinden birisi diyorki: Ben hiçbir dine iman edemiyeceğim. Çünkü kendi dinimi çürük buldum. Diğer dinleri de belki tetkik edemem. Belki tetkik esnasında ölürüm. Bu münasebetle belki de cennete gederim ama dünyada kendim için çalışmış olurum. Şimdilik hak dinini intihapta âcizim. Ben yalnız insaniyet fikirlerine iman ediyorum. Ben yalnız dünyada milletim için çalışacağım, eserler meydana koyacağım ve dolayisile bütün beşeriyete büyük, hizmetler ifa edeceğim derse veya hareket lerile bunu ifade ederse böyle kimseleri dinler mümin olarak kabul etmiyorlar. (Mutlaka peygamberlerine, kitabına, meleklerine, Allahına, ahiret gününe de imanı şart koyuyorlar) ve böyle insanî eserleri dünyada bir kül gibi görüyorlar. Bir fırtına alır götürür diyorlar. Zavallı beşeriyet bu vaziyet dahilinde ne yapacak? Hiç bir dine iman etmeyüp hayatında ahlâkî düs-turlara istinat ederek hareket eden ve insaniyet na-

mina muazzam eserler vücuda getiren kimseleri dinsiz diye muaheze etmek doğrumudur? Bunlar din değil bir korkuluktur. Asıl dini şimdi izah edeceğim.

Eğer âyetleri yanlış tefsir ettiğimi iddia edenler olursa onlara derimki: Halkın kanaati, «gevurların hepsi doğru cehenneme gidecekler' islâmlar ise günahlarının mücazatını çektikten sonra en nihayet cennete gidecekleri» yolundadır. Binaenaleyh dünyada insanîyet uğruna hayatını vakfeden bir hristiyan yine en nihayet dinen yanlış bir kanaate kapıldı diye ne yazık ki cehenneme gidecek?! İşte ben milyonlarca halk kütlesinin kanaatini nazarı itibara alarak o dinin halka verdiği telkinin neticesine ehemmiyet veririm. Halkı bu yanlış kanaatlardan sıyrarak ve hakikate eriştirecek halkın dosdoğru anlayacağı kendi öz lisanile hitap eden kendi öz dindir, yani millî dindir. Yoksa halk her türlü yanlış tefsirlere hedef olur ve din mahiyetini gayberse öyle din islahı muhtaçtır; derim.

Sonra dinler karma karışık tarihî safahat geçirdiklerinden, hakanlar, padişahlar, kırallar ve mütegalibeler lihine uzun zaman vasıta olduğundan, cahil hoceler ve papasların zaman, zaman yanlış tefsirlerine uğradığından mahiyeti de halk tarafından yanlış anlaşılmıştır. Pirincin taşını ayıklamanın imkânı yoktur. Hayatı içtimaiye ile dinler arasında büyük, büyük uçurumlar meydana gelmiştir. Bu itibarla da dinde yeni bir islahı ihtiyaç vardır.

Böyle kaba taslak mes'eleyi halletmiyelimdeyi.

ne dinlerin mahiyetlerini araştırarak aradaki farklardan müreccah cihetleri intihap edip bir hak dini meydana çıkaralım dersek şimdiye kadar bu da sabit olmamıştır. Çünkü her milletin feylesof ve ilâhiyatçıları kendi musip gördükleri dinî mevzuları bütün dünyaya kanaat bahş bir şekilde kat'iyen isbat edememişlerdir, veya hutta isbat etmişlerde kabul edilmemiştir.

O halde şimdilik bir hak dini bulamadık. Binaenaleyh insanları insanî gayeye sevkeden samimi ve heyecanlı irşatların hak dini olduğu mahza bir hakikattir.

Hakikî din ve ahiret telakkisi

Hak dininin olmaması hakikî bir dine lüzum olmadığını ifade etmez. Mutlaka yine hayata hayat katan ve dünya ile yakından alâkası olan dünyevî bir dine ihtiyaç hasıl olacaktır. Çünkü hayatın mahdudiyeti veya ıztırapları içerisinde insanlar meçhul bir kuvvete asir olmağı veyahutta bazen âfâkilaşmeğı zarurî bir ihtiyaç halinde hissederler.

Dinlerin bu tezadlarından hiç bir zaman hak dini olamayacağı gibi bir netice çıkmaz. Nitekim bugün dünyada birbirlerinden tamamilen ayrılmış muhtelif idarî, iktisadî ve lçtimaî rejimler birer hakikat şemmesi ifade ediyorlarsa mutlaka dinlerinde her birinin şimdiye kadar insanları fazilete

sevketmesi ve cemiyetlerin ihtiyacına tekabül etmesi itibarile ifade ettikleri birer hakikat şemmesi vardı. Fakat bugün cemiyetin istihalesi karşısında dinler mütevaziyen istihale etmediklerinden dumura uğramışlardır. İşte hakikati ifadeden uzak kalan bu dinler karşısında bugün hakikati müthiş bir istihale ile ifadeye çalışan ve cemiyetlerin her an ihtiyacına tamamen uygun birer din tasavvur ediyoruz ki buna her milletin kendi millî benliğinden doğan din yani millî din diyoruz. Meselâ: İslâmiyet dini Araplar için millî bir dindir. Fakat bizim için aslâ! Milliyetin ateşli ceryanı karşısında gayri millî bir din er,geç sönmeğe mahkûmdur.

Din insanları hayata ve birbirlerine rabteden en sağlam manevî bir kuvvettir. Din insanları en korkunç dakikalarda ümit deryasından mes'ut kılan esrarengiz bir kuvvettir. Bu sebebledir ki hakikati gösteren vazife aşkı, insaiyet mefkûresi, vatanî hisleri ifade eden dünyevî bir din meydana gelmekle bütün insanlar birbirlerine en yüksek emellerle bağlanacaktır. Mabetlerde vatanî, insanî duyguları terennüm eden şiirler, musikiler ve eninler insanları birbirine ulviyetle rabtedecek, kendi benliklerine kendilerini taptıracaktır. Ve bu suretle insanlar daha kestirme tarikten' daha müsbet yollardan halığa yaklaşmış olacaklardır.

Hayatın dikenlikleri, ıztırapları hiç olmazsa hayatın kısalığı cemiyetlerde yeni bir dini ihtiyaç

halinde kabul ettirecektir. Fakat mevhumata istinat eden eski dinlerden tamamille ayrı, dünyevî bir din vücuda gelecektir. Dinin gayesi ideal bir fazilet ve kudreti insanlara tanıtarak insanlara insanlığı öğretmek değildir?

Ruhun varlığı eserile kısmen anlaşılmaktadır. İşte hayatta e'falinden mes'ul olan fertler cemiyete ve vatana bir vazife ile bağlıdır. Onun nizamından hiç bir suretle kurtulamaz. Henüz anlamadığımız âlemi haricde dahi hiç bir cihetle hristiyan, islâm diye tefrik edilmeyen ruhlara camiası [çünkü hakku adle muvafık olması için orada böyle bir tefrikin yapılmaması icabeder.] dünyadan ayrılan ruhları kendi e'falinden dolayı taltif veya tecziye ederler. [Dünyadan hariç olan kâinatın içerisinde bulunarak onun kanunlarına tabi olan böyle bir âlemi haricinin vücuduna lüzum vardır. Çünkü dünyada yapılan iyilik ve fenalık mukabelesiz kalmaz. Mutlaka bunların mukabili olan bir ahiret vardır.] Fert ruhen ve cismen kendi benliğine ve içerisinde yaşadığı cemiyete daima merbuttur. Binaenaleyh fertlerin mabudu ve ehemmiyetle nazarı itibara alacakları iki büyük kuvvet kendi benlikleriyle içerisinde yaşadıkları cemiyettir.

Dinin tavsif ettiği ahiret gününü bir an için kabul ettiğimiz gibi şu suretle de inkâr edebiliriz. Madamki Halik herşeye kadirdir, fazıldır, âlimdir, âdildir. O halde bütün insanları melekler gibi iyi ve günah işlemeyen bir mahluk halinde yaratsay-

dıda bıçare insanların hiç birisini cehennem azabına müstahak etmeseydi kendi fazlını daha iyi göstermezmiydi? sırf insanları tecrübe ve imtihan için onları dünyaya getirmesi Allahın büyüklüğünü tezyit değil belki tenkis eder. Çünkü Halik madamki herşeye kadirdir ve herşeyi evvelden bilir. Binaenaleyh insanları dünyaya getirerek onların iyilik ve kötülüğe temayülllerini ve kendi büyüklüğünü taktirde tarzı hareketlerini tecrübe ve imtihana tabi tutmakta ne mana vardı? bu hal sırf bir eğlence kabilinden görülmekle beraber tecrübe ve imtihan demekte tahkiki icabeden bir meçhulü bulmak demektir ki bu da insanlara has bir şeydir. Halik evvelden her şeyi bilir. Binaenaleyh imtihan ve tecrübeye ne lüzum vardır! o halde Allahın insanları, dünyadaki iyilik' kötülük ve kendi büyüklüğünü taktirdeki temayülllerini tecrübeye koyulması, bilmediği şeyleri görmeğe çalışması gibi bir netice hasıl ederki bu hal insanların yapacağı bir şeyi evvelden bilmediğine delildir. Bu gibi düşünceler Allahın ilmini nakıs görmek mahiyetinde olduğundan bu cihetten insanların dünyadaki tecrübe ve imtihanları fikri saçmadır. Binaenaleyh Halik insanların evvelce ne gibi fiiller işleyeceğini bilmeğe kadir olduğu halde sırf onları dünyada ne gibi fiiller işleyeceğini bilerek yaratmış oluyor ki burada insanların kabahatleri kendilerinin değil doğrudan doğruya Halığın olması icapedir. Çünkü kabahetli insan-

ları Halık o şekilde yaratmıştır. Binaenaleyh burada insanları cehennem azabile müaheze etmek doğru olamıyacağı gibi tecziyeye tabi tutmakta beyhudedir. İnsanları fena hareketlerden dolayı cehennem azabına müstahak kılmakta Allahın bilerek yarattığı bir mahlugun azabından zevkiyap olması gibi bir netice hasıl olurki bu hal Allahın fazlına nakise vereceğinden doğru değildir. O halde Halık herşeyi evvelden bilmeğe kadir olunca ve kudretini' kullarının zaif ve noksan yaratılmasıyle onları cehennem azabına müstahak kılmak suretile istimal etmemekle kendi fazlu kemalini gösterir. Kulları cehennem azabına müstahak kılmamak içinde onları zaif ve noksan olarak değil tam ve mükemmel olarak günahsız bir mahluk halinde yaratsaydı kendi kudret ve fazlı kemalini daha iyi gösterirdi. O zaman yine günahsız beşer için cehenneme lüzum kalmazdı. Binaenaleyh Halık kullarını noksan ve zaif olarak yarattığı suretlede onları dünyadaki hareketlerinden muaheze etmek doğru olamıyacağından cehennem azabına lüzum kalmıyor. [Halık, her fenalık temayülüne karşı nefsi muhafaza için insanlara irade vermiş denilirse o halde fenalık yapan insanlara tam bir irade vermemiştir ki onlar yine fenalık yapıyorlar. Noksan irade insanın kabahati değil ancak Halığın yaradışıdır. O halde bazı insanların zaif iradelerinden dolayı yapmış oldukları kabahatlerden cehennem azabile muaheze etmek doğrumudur?

gerçi dünyadaki fena hareketlerden dolayı kanunî cezalar, faidei içtimaiye esasına müstenit bir müeyyidedir. Fakat ahiret, telekkisinde bu mülâhaza varit olamaz.] bu cihetten ahiret mefhumu yanlışdır. Buna inanmamağa hakkımız yokmu? işte ahiret mefhumunuda atınca din uhrevî olmaktan çıkıyor. O zaman din tamamen dünyevî ve ilmi esaslar üzerine müesses bir mahiyet ihraz ediyor ki bu da millî dindir. Ahiret hakkında varit olan bu fikir dünya hakkındada şu şekilde varittir.

Eğer fazlî kemali ile kadir ve âdil bir Halık olsaydı birçok insanları fena ve gayri müsavi olarak dünyaya getirmezdi. Bütün insanları faziletkâr ve müsavi halkeder, herkesi mes'ut kılar, denilirdi. Fakat bir cihetten de fazıl, kadir, âdil bir Halığın varlığına ruhen ve fitreten temayül gösteriyoruzki bu da insanların ahvali ruhiyesi icabından olarak Halık diye büyük bir kuvvetin varlığına iman zarureti tevlit ediyor. O halde din kitaplarının tavsif ettiği bir Halık var mıdır, yok mudur? Ne yapacağız bu vaziyet dahilinde? Bu temayülün bir delil teşkil edemeyeceğini ve bir büyük tanınmanın tabiatı beşer iktizasından olduğunu yukarda izah etmiştim. Nasılki eski insanların ilâhları Kaya, Güneş, Öküz... Ve saire gibi gülünç birer galâtî his mahsulü ise bugünkü İlâh telekkisi de beşerin hislerine hitap eden fakat kat'iyeti ifadeden ziyade mahiyeti tamamen meçhul olan bir mevhumdan ibarettir.

İşte bu meçhul vaziyet dahilinde de insanlara düşen pek büyük bir vazife vardır ki o da: hiçbir menfaat ve korku endisesine müstenit olmıyarak müstakil bir iradenin hâkim olduğu ahlâk telekkesini terennüm eden dünyevî bir dinle dünyada insanları fazilete rabtettir. Bu din de ilmî esaslara istinat eden millî dindir. Bu dinin ifade edeceği hakikatler meçhul ve meşkûk bir kuvvete iman zarureti ortadan kaldıracaktır. O zaman Halık telekkisi tamamilde değışecek ve hakikat olduğu gibi meydana çıkacaktır.

Demek ki âdil ve kadir Halık olsaydı şu şekildeki gayri müsavi insanlarla dinin tavsif ettiği ahiret olmıyacaktı. Binaenaleyh insanlar mevcuttur. İnsanlar mevcut olunca da insanların fenalığa karşı vicdan azabı ve vicdan azabı duymayanlar için de bunun yanında tabiatın bir aksülâmeli gibi başka bir âlem olacak ki o da ihtimal bizim bilemediğimiz tabiatın meknuz bir kuvvet ve kanunudur. İşte ahiret ya budur, veya buna yakın tabiatın bir kanunudur.

Yukarda izah ettiğimiz veçhile yaptığı fenalıklardan hiçbir vicdan azabı duymayanlar ve insanlar tarafından vazolunan kanunların pençesinden kurtulanlar için eski dinlerin efsanevî ahiret telekkesinden uzak olarak tabiatın şimdiki halde bizce meçhul bir kanununu ahiret telekki etmekte zaruret görüyoruz. Yani bir başka âlem vardır. Fakat o âlem eski dinlerin tavsif ettiği adaletle mugayir

efsanevî bir âlem değil akla ve mantıka yakın olan bir âlem, her halde tabiatın bizim bilmediğimiz kanunları tarafından idare olunan başka bir âlemdir. Binaenaleyh eski dinlerin tavsif ettiği şekilde bir ahiret yoktur. Ancak tabiatın kanunlarına tabi olan bir ahireti akla yakın görüyoruz.

. O halde ahiretin varlığına ancak şu şekilde inanılabilir. Bir kerre insanlar âdil bir Halığın değil tabiatın mahlugu ise yani tabiat Halık ise ve ebedî ruh da var ise her halde tabiatte başka bir âlem de vardır. Dünyadan terki hayat ile o âleme dahil olan ruhlar her halde uryan mahiyette görünerek oradaki kuvvetler tarafından dünyadaki fenalıklarından dolayı muaheze edilecekler, ve iyiliklerinden dolayı da taltif edileceklerdir.

Bir de insanları yaptıkları fenalıklarından dolayı muaheze eden vicdan azabı vardır. Vicdan azabı denilen hissi beşer kanunu nasılkı tabiati beşerin bir kanunu ise belki insanları insanlığa sevkedecek daha ne kadar bizim bilmediğimiz kanunu tabiat vardır.

Ahiret ve Halık telekkisini daha vazıh bir şekilde anlamak için biraz daha imali fikretmemiz icap eder. Meselâ :

Şu nâmütenâhi kâinat şuur ve intizam dahilinde hareket eden nâmütenâhi bir varlıktır. O varlık da kendi kendine var olan bir şeniyettir. Ta yukarda izah ettiğimiz veçhile esasen nâmütenâhi olan bu varlığın gayrı olarak bir varlık daha

tasavvur edilemez. Çünkü her varlık, bütün varlığını gayesi olan azam nâmütenâhiyetle esgar nâmütenâhiyetin gayesi olan itibarî yokluğun arasındadır. Yani bütün varlık bu iki nâmütenâhiyet arasındadır. Bunun haricinde bir şey tasavvur edilmeğe imkân yoktur. Binaenaleyh kendi kendine var olan şeniyet ve bunun esiri olanlar böylece şuur ve intizam dahilinde hareket eden bir varlık olunca canlı ve cansız, şuurulu ve şuursuz bütün mevcudat da o varlığın içerisinde dahildir.

O halde şuur ve intizam dahilinde hareket eden nâmütenâhi bir varlık ve kuvvet tanıyoruz ki o da bütün varlığın mebd'e ve müntehasını teşkil eden bir mevcudiyettir. [Tabîî hiç şüphe edilmez ki bu nâmütenâhi varlığın mebd'ei de kendi mebd'eidir. Esasen bu nâmütenâhiyette mebd'e tasavvur edilemez. Fakat ayrıca eski zamanlarda olduğu veçhile Halık diye bir mebd'e kabul etmek gibi bir zühuli izale için bu tabiri izaha lüzum gördüm. Esasen eski Halık telekkisinde de mebd'e araştırılmazdı. Artık Halık mebd'e olurdu.]

İşte biz nâmütenâhi varlıktan başka ikinci bir varlık yani Halık diye bir varlık tasavvur edemediğimizden bir mebd'e kabul edemiyoruz. Sebebini izah ettiğim veçhile ikinci bir varlığı da biz nâmütenâhiyetin içerisinde alıyoruz.

Bazı feylesoflar varlığın mebdeini araştırırken bir mebd'e bulamadılar mı hemen Halık diye bir mebd'e kabul ederler. Halbuki halık denilen

mebd'e nedir, onun aslı nedir? Bu mebd'e nasıl vücut bulmuştur? Bunlara cevap verilemeyince biz de bir mebd'e kabul edemeyiz. Ta yukarda izah ettiğimiz gibi fezanın veya Halığın nasılkı bir mebdei yoksa bu nâmütenâhi varlığın da bir mebdei olmayabilir, deriz. Bizatihi var olan ve mebd'e denilen Halık daimî olan bir varlıktır. Bu varlık Halık değilde belki bizatihi var olan bir kuvvettir. Halık mahiyeti anlaşılmadan bizatihi var olan bir varlık halinde kabul edilirse kâinat da bizatihi var olan bir varlık halinde kabul edilir, yine madde ve kuvvetin mahiyeti hakkında derin tedkikler belki bizi bir çok hakikatlere isal edecektir. Bu hakikatler karşısında diğer dinlerin çürük noktaları birer, birer meydana çıkacak ve millî dinde bu suretle hakikî şahsiyetini bulacaktır.

Görülüyor ki eski Halık telekkisile şimdiki Tanrı telekkisi arasındaki fark meydandadır.

Yalnız bizim ebedî varlık telekkimizde de şuur ve intizam bulduğumuza göre âdil ve şuurlu bir varlık niçin bazı insanları mağdur ederek onları haksızlıklara maruz bırakıyor, niçin dünyada fena insanlar oluyor, niçin bütün insanlar melek gibi yaratılmıyor? Niçin bazı insanlar iradelerinin zafiyeti dolayisile yaptıkları fenalığın cezasını çekiyorlar? diye aynı sualler varit olabilir. İşte eski Halık ve ahiret telekkisile hemahenk olmayan [*]

[*] (Çünkü yukarda izah ettiğimiz veçhile eski din telekkilerine göre iusanları irade noktasından gayri mü-

bu suallerin mantıkî cevapları şimdiki tabiati ifade eden hakikî Tanrı ve ahiret telakkisile verilebilir. Netekim tabiatte her tesire mukabil bir de aksi tesir vardır. Meselâ: müsbet - menfi, varlık - yokluk, cazibe - dafia, soğuk - sıcak, canlı - cansız... v.s. gibi. İşte bu hakikatler nasılkı tabiatın kanununu idare eden âmillerden bir kaçı ise iyilik - fenalık ve bunların karşısında iyiliğe mukabil neş'e ve iyilik, fenaliğe mukabil teessür, vicdan azabı, vicdanı amme ve fenalık... gibi bir takım tesir ve aksi tesirler de tabiatın hissi beşer kanununu idare eden âmillerdendir. Burada hak ve ahiret mefhumu hakikat zaviyei rüyetinden tamâmile canlanıyor ve kendini gösteriyor. Bu söylediğimiz tabiatın hissi beşer gibi bir takım kanunları belki de dünyadaki silsilesini âlemi haricinde de bozmıyacak ve tesire mukabil bir aksi tesir yani mukabil bir tesir mevt âlemini takip edecektir.

[Ahiret hakkındaki bu gibi mutalealar insanları tatmin etmemektedir. Ancak herşey eserile anlaşılır. Nezaman ki cennet ve cehennemi görür veya esesrile hissederek o zaman ona iman ederiz. Muhayyelenin yarattığı bir takım mevhumatı kabul etmemekte insanlar haklıdırlar. Esasen dinleri

savi yaratan veya müsavi yaratsa bile neticede ademi müsavata müncer olan mahlukların zayıf iradelerile işledikleri fena fiillerinden dolayı muaheze etmek Halığın adaleti mutlakasına münafi görünür.

mazide takviye eden bu telekki bugün onun ehemmiyet ve nezahetini ihlâl etmiştir.]

İşte bizim izah etmek istediğimiz millî din tabiatın kanununa ve hakikate makes olan ve eski din telekkilerinden tamamiyle ayrılarak hakikati olduğu gibi tabiata uygun bir şekilde ifade etmek isteyen yeni bir din şeklidir.

Şimdiye kadar Allahın varlığını veya yokluğunu isbata kalkışanlar maalesef gayelerinde muvaffak olamadılar. Çünkü etrafımız büyük, büyük meçhullerle doludur. O meçhullerin çoğuna da manevî kuvvet diyüp çıkıyoruz. Halbuki maneviyat dediğimiz kuvvetler hep meddenin mahiyeti olan kuvvetlerdir.

Meselâ : Hadsî eserler bir varlığın eseridir. Diğer bir misal-hissi kablelvuku halindeki yani hiç vuku bulmayan bir hadisenin sonraki vukunu evvelden haber veren rüyalar hakikaten büyük bir meçhuldur. Hem hadisenin vukuu bilâhere temin ediliyor. hem temin edilmeden aynile vaki oluyor. İşte insanları meçhullere boğan bu gibi bir takım manevî vakalar da hep bir eser, maddî sahanıı yani başında ve içinde dolaşan bir kuvvettir. Nasılki cismi mürekkep halindeki bir madde kimyevî tahlilinde mahiyet itibarile başka, başka bir takım cismi basitlere yani atomlara ayrılıyorsa bu atomların her birerleri ayrı ayrı o maddeden büsbütün gayri bir şey ise manevî kuvvet

de maddî kuvvetten ayrılmış ve bizce şimdilik mahiyeti meçhul birer kuvvettir.

«Enelhak veya kendini bil!» diyenlerin ne büyük hakkı vardır. Daha kendimizi kendi içimizdeki âlemi bilmeden haricî kuvvetlere bir takım isimler takıyoruz. Allah diyip bir takım meçhul muadeleleri bir malûm bulmadan hattâ katî faraziyelere bile istinat etmeden halle kalkışıyoruz. Kendimizi tamamen bildiğimiz zaman kendi içimizde koca bir âlem, kendi içimizde yüce bir tanrı bulacağız..

Velhasıl manevî kuvvetler dediğimiz bütün meçhulât, bütün varlıkların menşe'i herhalde madde ve kuvvettir. Veya madde ve kuvvetin menşe'i o bilmediğimiz varlıklardır. Netice şu oluyor ki asrın terekkiyatı büyük, büyük meçhuller halle dilmedikten sonra şimdiden Allah denilen büyük kuvvetin mahiyeti hakkında kat'î bir fikir vermek imkân haricinde olsa gerektir. Maamafih onun mahiyetini anlamak için şimdiden kuvvetlerin menş'eleri araştırılmaktadır. Bu araştırma onu bulmak için belki de bir mebd'e teşkil edebilir.

* * *

Hakikati taktis edelim

Birşeyi fazla sevmekle ona karşı yapılan hizmet lâalettayin taşkın bir zekânın yapacağı hizmetten çok yüksek ve çok ciddî olur. Hayre mas-

ruf zekâyı sevmek hissi tayin eder ve ona şiddet verir. Onun için vatanımızı, milletimizi fazla sevmekle yakın zamanlarda yeni bir medeniyete doğru yol alacağız. Binaenaleyh bütün his ve fikirlerimizi millî esasata istinat ettirmek zaruridir.

Zekâ nâmütenâhi bir kuvvet kabul ederek o kuvvete Allah demiş dayanmış, ve onu tebcilde ne gülünç mevkilere düşmüştür. Kiliselerde çarmıha çekilen bir azizin ruhsuz işeretine tapmak ne demek, camilerde beş vakit kuru kuruya yatıp kalkmak pislikleri yutmak ne demektir? tabiatı, insaniyeti sevmek isteyorsak onu yakından taktis edelim. Millî benliğimizi okşayan musikiler, teganniler, heyecanlı hitabetlerle ruhen cuşu huruşa gelelim. O zait, o gülünç, o kuru hareketler kalsın. İbadette de bariz bir hakikat tecelli etsin. Dünyada lâyetegayyer hiç bir şey yoktur. Cemiyetlerin değişen hayatına göre kanunlar bile sık, sık tebeddül ediyor. Halbuki yetegayyer olan cemiyet hayatı için dinlerin şeklen bile lâyetegayyer olması onun için büyük bir nakisedir. Çünkü o; dar kafalı mağrur insanlar gibi tekâmüle tabi olmak istemiyor. Hattâ bu sebepten insanlar mütemadiyen arttığı halde dinlerin mensubini gittikçe azaltmaktadır. Ve bu miktar da keyfiyet itibarile hayata kısmen yabancı kalan safdillerden mürekkeptir. Yine bu cihettendir ki şimdiki medeniyet âlemile dinler arasında büyük büyük uçurumlar meydana gelmiştir. İşte milliyeti, tabiatı taktis eden yeni

din cemiyetlerin hayatını takip ve onun boşluklarını dolduran ilâhî bir hakikat şahıkası olacaktır.

Anlıyorumki dünyanın en muhtarip insanları Anadolu Türkleridir. Çünkü halk türkülerine ve gazellerine bakınız ne güzel inliyorlar, ne derin of çekiyorlar! Her Türk vatandaş; muhtarip milleti için son nefesine kadar çalışırsa en yüksek insanî vazifesini yapmış olacaktır. İşte milliyet duygusunun içerisinde en yüksek insanî bir mefkûre! Bir kimsenin namusu, dini, en yüksek mefkûresi milliyet yani milletini sevmek olmalıdır. Mabetlerde ebediyen milliyet destânı okunmalıdır. Millî vazifesini yapmayan bir fert bütün cemiyet için muzurdur.

Biz Arap harsinden tamamilen sıyırılmak ve millî benliğimize hakim olmak için mutlaka cenuba boyun eğen mihrabı değiştirmeliyiz. İçtimai hayattan kalkması hiç bir zaman temenni olunmayan din baki kaldıkça mutlaka mihrabımızı Sakaryaya tevcih etmeliyiz. Bu da zamanla vatan çocuklarına verilecek millî terbiye sistemile, maarifle kaim olacaktır. Türklüğe tapmak, bütün Türk vatandaşlarına merbut olmak, Türk vatanına tapmak ne demektir, bunu düşününüz ve duyunuz? O kadar çalışıyoruz, çabalıyoruz, ızdırıp çekiyoruz, vatan, millet uğrunda ölüyoruz, bir de tutup Arapların kültürüne esir oluyoruz! Mabetlerimizde millî şarkılarımız terennüm edilsin, Türklüğün ulviyeti mabetlerde taktis edilsin, Oradan alınan ulvî he-

yecanlarla hedefimiz millî gayelere teveccüh ederek yeni bir şark medeniyetini bütün samimiyetile vücuda getirelim, millî ceryanların şuurlu menbalarından birincisi mekteplerdir. İkincisi de bütün halk arasında mabedler olsun. Daima milleti içerisinde yaşayan bir millet efradı hiç şüphesiz ki dünyadaki iyilik ve fenalıklarını kendi milleti arasında yapar. Ve öldükten sonra ruhan mücazat ve mükâfatını da belki yine o millet efradından görecektir. İlim ve fen uğrunda bütün insanlara iyilik yapan muhteriler ve mübdiler bittabi bütün insanların hürmetine mazhar olacaklardır. Bugün vatanının milletinin müdafaasına koşan ve onun selâmeti uğrunda ölen insanlar şehit olan insanlardır. Çünkü milletinin selâmeti ve mukaddes bir fikir uğrunda can vermiştir. Bugün milliyetine tapan insanlar hakikati ve insanlığı tebci etmiş olurlar. Yarın asırlar geçtikçe vesaiti nakliyenin tekâmülü, münasebatı iktisadiyenin terakkisi, nüfusun teza-yüdü ve arz üzerinde harbin kalkması milletler belki birbirleriyle kaynaşacaklar ve beynelmileliyet rejimi kendiliğinden husul bulacaktır. Fakat o zaman da yine insanlar insanlığa tapacaklar ve kendilerini yani millî benliklerini taktis edeceklerdir. Fertler insanlığa karşı mes'ul olmamak için millî vazifelerini ifa etmekle mükelleftirler, çünkü fertler bütün insanlığa karşı hürmetkâr olmak için evvelâ kendi içerisinde yaşadıkları camiaya millî vazifelerini ifa etmekle ve hayırkâr olmakla iyi-

likleri âleme sirayet eder. Bununla beraber millî lisanın daima hakimiyeti millî harsin hiç bir zaman inhilâl etmiyeceğine en kuvvetli bir delildir. İnsanî mefkûrenin yanında onun aşkını temsil eden ceryan ise ancak millî ceryandır. Onun için tanrıyı hariçte aramayalım. Kendi benliğimizde bulalım. Milletimizin ıztırabını yakından dinleyelim. Medeniyet ve insaniyet fikirlerini doğuran millî bir dinin vücuduna meydan verelim. Vicdanlarımızı faziletle dolduralım. Ölürsek te bu uğurda insana yakışan bir şerefle ölelim. Kendi yaşadığı muhit ve cemiyete karşı muzur olan bir fert bütün bir cemiyete karşı muzurdur. Kendi milletine karşı nafi olan bir fert bütün beşeriyet için nafidir. Bu gayet bedihi bir şeydir. İnsanlar bulundukları yerin ve cemiyetin malıdır. Binaenaleyh oraya hizmet etmek mecburiyetleri vardır. İnsaniyetin aşkını temsil eden milliyet esası ebedîdir. Milliyet duygusunun insanlarda sönmesine imkân yoktur. Çünkü bu bir kanunu tabiattır.

Değişmeyen hakikatlerden biri arz üzerinde millî mefkûrenin ebediyen yaşamasıdır, diyoruz. Çünkü şu vasi dünyada muhtelif lisanlar, tabiattan ayrılmıyan muhtelif adet ve tavır hareketlerin vermiş olduğu mahallî ve millî benlikler ve yine zarurî olan devletçilik teşkilâtı ile mahallî idareler mutlaka milletlerde millî vahteti yaşatacaktır. Katıyîyen şu muhakkaktır ki : milletler arasında sulhu müebbet temin etmekle beraber

insaniyet aşkını temsil eden millî mefkûre her millet ferdini milletine insanî bir gaye ile rabteden en son ulvî bir mefkûre halinde ebediyen yaşayacaktır.

Milliyet demek: Her millet efradının maddeten, manen milletine ürfü adetlerle ve bir tekım kavanin ve nizamat ile merbutiyeti ve milletini candan sevmesi demektir. Bir fert milletini sevmeyipde kimi sevecek? vicdanlarımızı dinleyelim' Evvelâ milletini sevmegi öğrenmeyen ferdlerin zehinlerini haricî şeylerle işgal etmek doğrumudur? Hayat ve dünya her şeyin mukaddemesidir. İnsanları her sahaya isal eden bu mukaddemedir. Onun için en ziyade dünya işlerine yani millî, vatanî ve şahsî tekâmül prensiplerine ehemmiyet vermeyipde neye ehemmiyet vereceğiz? Burası dünyadır, âhiret değildir. Herkes iyilik ve fenalık hisselerini buradan alır götürür. Herkesin mes'uliyeti dünya işlerindendir. Dinin mahiyetini yanlış anlamayalım. Herkes dünyada da, âhirette de dünya işlerinden mes'uldur. Din haricî ve aklımızın yetmediği şeyleri temsil etmez. Din aklımızın alabildiği kadar hayatın dünyevî meziyetlerine temas ederek bize onları ilham eder. Onun için dünyadaki hayattan başlayarak hareket edelim. Bize her şeyi temin eden dünyadır. Binaenaleyh evvelâ nefsimizi temiz tutmak için etrafımızdaki insanları ve tabiatı severek yani millî ve vatanî hislerle ideal kuvvet ve fazilete yaklaşabiliriz. O da bizim için

Türk dilinin terennüm edeceği ideal fazilet ve kuvvet mefhumu yani Türk Tanrısı, Türk benliğidir.

Avrupa ve Amerika'da pazar günleri bütün protestanlar seve seve kiliseye giderlermiş. Bizim ise adam akıllı bir dinimiz olmadığı için hepimiz dinden ve halkla millî kaynaşmadan uzaklaşıyoruz. Dinsiz bir millet ulvi bir gayeye imanla tapmadığı için prensip itibarile noksandır.

Almanların Lüterine bakınız! İlim ile dini birleştiriyor. O zamanki mefkûreye göre ilk tahsil ile terbiyei umumiye prensibini vazediyor. Garp âleminin asrî ihtiyaclarına göre muazzam bir din vücuda getiriyor. Bu asrî din benlikleri okşayan musikilerle, heyecanlı hitabelerle ruhları nezahete bürüyor.

Ey şarkı temsil eden hür ve yüce miltet! Bunları sende yapmağa kadırsın. Hiç bir ilmi esasa istinat etmeyen islâmiyet dinini ıslah edelimde—[çünkü gayri medenî bir devirde dinini vazeden hazreti Muhammet'in evvelce mülhem olduğu ve tashihe çalıştığı ondan evvelki dinlerde esasen çürümüstü. Ve aynı zamanda cahil hocaların, mütegalibeler, hanlar, hakanlar ve padişahlar lehine yaptıkları yanlış tefsirlerle islâmiyet dininin ele alınacak yerini bırakmamışlardır.]—hakikati temsil eden millî sevgi ve millî gayeye taparak insanî vazifeye yaklaşalım.

Esassn yeni din halkı ilmî, fennî, edebî ve

terbiyevî... esaslarla tenvir eden bir maarif ocağı ve musahabelerle hergünkü yeni, yeni terekki amillerini halkın nazarında samimi bir şekilde canlandıran bir hayır müessesesi halini arzedecektir. Şimdiye kadar mevcut olan dinler ile ilim arasında bir münasebet olmadığını iddia edenlerin iddiaları çok muhiktir. Fakat şimdiden sonraki asrî dinler ile ilim arasında muhakkak hiç bir münasebet olmayacağını kabul etmek değil bilâkis asrî ve mütakâmil dinin umdeleri ilmî ve felsefî esaslarla kaim olacağına tereddüt göstermemek hak ve hakikat noktai nazarından zaruridir.

Binaenaleyh dinin tekâmülü için mahtut bir sahaya inhisar etmek hiç bir zaman doğru olamaz ve bu münasebetledirki asrî bir dinin vaz'ı da ferdî teşebbüs ve zekâların vüs'ü haricindedir. Bu din bir milletin ruhundan doğup gelen bir muhabbet ve hürmet volganı olacaktır. Bu dini geçen asırlarda milliyetine tapan ve millî bir duygu ile harekete geçerek bütün dünyayı istilâ eden ve muazzam bir şark medeniyeti kuran Türk kütlelerinin bugünkü ve yarınki münevver nesli meydana koyacaktır. Milletin hissiyatına tercüman olan san'atkârlar, edipler, şairler, hatipler ve musikişinasların millî eserleri ve millî havaları bir fikir muhassalası halinde toplanarak bütün Türk milletini mukaddes bir hedefe sevkedecektir. Yoksa muazzam bir milletin mukddes benliğini bir fert ifade edemez.

Bu milleti sevmek dini : memlekette millî hareketler uyundıracak ve medenî ceryanlar verecektir. Sonra memlekette millî kahramanlar çoğalacak vatanın her köşesinde umumî ve şuurlu millî faaliyetler başlayacaktır. Köşede bucakta kalan köylere millî mürşitler gönderilecek, Türklüğün ulviyeti ebediyen cihan tarihinde yaşayacaktır. Bu “milleti sevmek dini,” Türk kültürü, Türk efkârının neşri için samimi, coşgun ve ebedî bir kaynak olacaktır. Türk benliği heyecanını sade lisanile terennüm ederek ulviyetini o menbadan alacaktır. Arap harsini kusan islâmiyet dini ise Türk hayatı içtimaiyesinden tamamile silinecektir. Bütün ceryanların aslı tesir, görenek ve terbiye mes'elesidir. Çünkü içtimai görenek ve terbiye insanların ahvali ruhiyesine tesir ederek bir çok kimseleri dindar yapıyor. Bn vaziyet karşısında tutupta dünkü Halık telekkisine göre Allah vardır, yoktur, diye inceden inceye tetkik ederek insanların bunu kabulde bir hikmet vardır diyip kat'i hüküm vermek doğru değildir. Yine Halığın varlığı tetkika şayandır. Fakat dünkü ve bugünkü terbiyenin tesirine ne diyeceğiz? Bir de çok yüksek dehaların ilhamından doğan fikirlerin de mütemayil biz insanlar üzerine fazla tesir ve tamiminden vareste kalmadığımız muhakkaktır. Binaenaleyh bu mühim mes'eleyi enfüsî ve âfâkî her iki cihetten tetkik etmek zaruridir. O halde “Enelhak,” yani içimizde bulunan malûm ve en çoğu meçhul

olan yüce âlem felsefasile metafizikçilik; Tanrıyı bulmak için iki mühim kanaldır. Fakat birinci ve ikinci kanalların bizi mutlaka millî dine doğru sevkedeceği kanaati de mahza bir hakikattir. Çünkü millî din hakikati terennüm eden bir dindir. Ruh ve âlemi haricinin tetkik mahsulü ise hakikat olması itibarile millî dine kuvvet verecektir.

* * *

MİLLÎ SEVGİ

Halik o nâmütenâhi kuvvet: şu muazzam ve muhteşem kâinatın, şu nâmütenâhi tabiat ve esirin ta kendisidir. İşte bu vaziyet karşısında milletlere düşen vazife milliyet düsturunun ifade ettiği Tanrıyı, yüksek millî vazifeleri hürmetle karşılamaktır. Çünkü Tanrının büyüklüğü kullarını kendisine ibadet ettirmekten ziyade insanî ulviyetin insanlara vereceği afâkî heyecanla onları nâmütenâhi meserretlere garketmeyi ve insanların yekdiğerine samimi hürmetlerle bağlı kalmalarını icap ettirir. Nasıl bir baba evlâtlarının sarmaş dolaş olarak öpüstüklerini, seviştiklerini görmekten zevk duyarsa Tanrı da kullarını aynile bu vaziyette görmeyi arzu eder. İşte insanların bu gayeye vasıl olmaları da millî duygularla başlayacaktır. Nasılki bir çocuk evvelâ ana ve babasını sonra kardeşlerini sever ve ondan sonra arkadaşlarını severse bir milletin fertleri de evvelâ kendi milletini yani

kendi büyük ailesi mekâmında olan büyük oymağını seymeği bilmelidir. Esasen bir millet aynı ruh ve an'anayı taşıyan ve muayyen bir arazi üzerinde aynı kavanin ve nizamata tabi olan bir çok ailelerden müteşekkil bir uzviyet halinde tecelli eder. Bu vaziyet dahilinde millî heyecanlar, millî gayeler ise insanları sarmaş dolaş edecektir. Milliyet demek diğer milletlere kötülük yapmak değildir. Millî varlığı inkişaf ettirmek için ona karşı olan millî vazifeyi seve seve yapmak demektir. Fakat milletlerin millî menfaatları birbirine zıt giderse ekseriya bu vadiye siyasî husumetler tebellür eder. Bu gibi müşküllerin halli de harp ve darbla olmaktan ziyade ilmî anlaşmalarla temin edilmesi milletlerin menafîine daha uygun gelmesi noktasından mahza bir hakikattir. Binaenaleyh millî gayenin hakimiyetini ihlâl eden hiçbir sebep yoktur. Hiç şüphesiz bir millete vaki olan tecavuza da o millet tahammül edemiyecektir. Tecavuza uğrayan millet kendi samimî varlığını şidetle müdafaa edecek ve arada kıyametler kopacaktır. Fakat milletler arasında umumî seviyenin yükselmesi, fikirlerin teâlisi, millî duyguların müspet ve şuurlu tesirleri bu tecavuzlara meydan vermiyecek, milletleri millî duygularla birbirlerine ebedî bir sulhla bağlayacaktır. Çünkü harp galibleri dahi mutazarrır eder. Bu da millî menfaata mugayirdir.

Haddim olmıyarak şuna katiyetle eminim ki

ilim, fen, felsefe ve metafizik gibi hadisâtı ve bunun asar ve illetlerini bitarafâne tetkik eden fikrî branşlardan mada bütün cihan mefkûresi milliyet ceryanından harice çıkamıyacaktır. Yalnız din değil bütün iktisadî meslekler, demokrat idare şekilleri hepsi hepsi milliyet ceryanından ayrılımyacaktır. Hattâ bütün dünya istihsalâtının inkişafı millî istihsallerin inkişafı ile kaimdir. Onun için millî iktisadiyatın inkişafına âmil olacak her nevi kayitler ve millî istihsallerin rekabeti baki kalmakla cihan iktisadiyatının inkişafı beklenebilir...

Sonra maneviyata geçelim :

Hakikî aşk, sevgi, manevî varlıklar bütün çıplaklığı ile, bütün ateşi ile millî benliklerden doğar. Binaenaleyh her sahada insanları hakikat nuruna kavuşturan milliyet ceryanı çok mukaddes bir mefkûredir. Milletimiz bu mukaddes hedefe doğru ilerledikçe ebediyet şahikalarında parlayan her bir ufukta yeni yeni nurlara kavuşacaktır.

Milletlerde hakikî milliyetçilik ceryanı daha başlamamıştır. Millî mefkûre milletleri birbirine rabtedecek en kuvvetli bir vasıtaadır. Milliyet demek bir millet efradının maddeten, manen milletine merbutiyeti demektir. Bütün milletler millî menfaatleri noktai nazarından sulhu müebbedle birbirlerine merbut olacağına göre her millet efradının bu münasebetle bütün beşeriyete merbutiyeti aşikârdır.

İşte netice şudur ki Tanrı da, ibadet te, ahiret

de millî duygular üzerine müesses insanî bir gayedir. Ve ancak bu olabilir. Esasen Tanrıya yaklaşmak demek insanî gayeye yaklaşmak demektir. İnsanî gayeleri temsil eden ilâhî kuvvet te her asır için hiç şüphesiz millî duygulardır. Milliyetine sadık olmayan ve ona karşı nankör olan bir ferdin Tanrıya yaklaşmasına imkân olamaz. O adam eğer ahiret varsa fenalık ettiği milleti ve kanunu tabiat tarafından muaheze edilecektir. Her halde şu nâmütenâhiyet içerisinde hiç bir şey mukabelesiz kalamaz. Bana öyle geliyor ki hazreti Muhammet yirminci asırda bulunsaydı Tanrıya yaklaşmak için mutlaka hakikî insaniyet prensibi olan milliyet prensiplerini kabul ederdi. Çünkü milletleri dünya ve ahirette salâh ve necata erİştirecek din milliyet prensipleridir. Bir devlet hududu içerisinde bulunan her fert — ecnebi bile olsa — o muhit ve o cemiyete hizmetle ve o devletin kanunlarına, nizamlarına ve her şeyine riayetle mükelleftir. Bir ferdin yüksek eser ve ihtiraidan bütün beşeriyet istifade eder. Bu insaniyet uğrunda çok büyük bir fedakârlık, bir varlık ve bir şereftir. Fakat bu eser ve ihtiradan en evel istifade edecek yine o ferdin milletidir. Çünkü o ferdi o cemiyet ve o muhit yetiştirmiştir.

O halde o eser ve ihtiraden evvelâ o ferdin kendi öz milleti istifade edecektir. Bir zamanlar islâmîyet dini olsun, hiristîyanlık dini olsun cemiyetler üzerinde çok büyük tesirler bırakmıştır. Me-

deniyetler yaratmış, kavimleri ve milletleri temsil ederek kendi hamurile yağurmuştur. Fakat bugünkü ilim, fen ve fikirlerin terekki ve teâlisi karşısındır hiçbir esas ilmiye ve mantikiyeye istinat etmeyen mühim noktaları çürümüş; hissi esaslara istinat eden cehetleri de insanlar üzerinde bir takım intibalar bırakıp geçmiştir. Velhasıl her dinin kendi dinine intisap etmeyenleri muaheze yollu nassıkati halindeki ayetleri, tabiatın kanunları hilâfında vahyi ilâhi yani bizzat Allah tarafından memur edilen peygamberler vasıtasile Allah kelâmı diye zikrolunan çok parlak fıkralarla buna benzer neşrolunan rivayetler vaktiyle insan kütlelerini muvakkaten harakete getirmekle beraber bugün için hakikati ifade etmekten çok uzak mevki-dedir. Kuran cahil ve çok iptidaî insan küt-lelerini hakikaten muayyen ve müsbet gayelere sevketmiştir. Bu kabili inkâr değildir. Fakat mad-dî varlığın, medeniyetin, hakikatin karşısında uzun zaman yanlış tefsirlerle insanları korkuya bürüyerek vicdanları hapsetmiş, terekkiye sekte vermiştir. Hakikî din vardır. Fakat bugünkü din-ler değildir. Hakikî din millî ve insanî gayeleri esas ittihaz ederek hakikati taktis eden dindir. Yoksa mahiyeti tamamilen anlaşılmayan Tanrıyı da mutlaka hüriyeti vicdan hilâfına kabul ettiren din değildir. Bu millî din insanları ebediyen ulviyete isal edecektir. Bu din devletin büyük memurlarını, büyük zenginlerini mevki ve vazife icabı ola-

rak milletlerine karşı hakikî bir sevgi ile merbut kılacak, onları ve diğer bütün millet efradını şahsî ihtiraslardan azade ulvî bir hisle millî gayeye tevcih edecektir. Her fert millî hislerle milletinin selâmeti için daima çalışacak, bir ferdin ızdırabı bütün bir milleti muztarip edecektir. İşte o zaman milliyet ve insaniyet prensipleri tahakkuk edecek, işte o zaman milletler hakikî Tanrıya yaklaştıklarını göreceklerdir. Mamafih dinlerin içinde en müttekâmil din olarak protestan ve islâmiyet dinini gösterebiliriz. Çünkü bu dinler diğer dinlere nazaran bir reform yapmış ve dinin mahiyetine uygun daha makul esaslara istinat etmiştir. Fakat bu dinlerin kütübü semaviye tabir olunan kitaplarının ihtiva ettiği esasat hakikatten ziyade mevhumata müstenit bulunduğundan bir hak dini intihap veya telif beyhudedir. Onun için milletimizin ilmî ve felsefî esaslara müstenit millî bir dini olmalıdır. Ulvî benliğini bariz hakikatlerle temsil ederek her an hakikata inkılâp edecek olan ideal Tanrıya yaklaşmak ve böylece manevî varlığını tatmin etmek gayesi olmalıdır.

Dinler tarafından Halığın varlığı hakkındaki isbatta meçhul ve müphem noktalar kalmamış olsaydı veya tamamen isbat edilmiş olsaydı bugün metafizik sahasında onun varlığı veya yokluğu hakkında bukadar muzlim tetkikata lüzum kalmayacaktı. Binaenaleyh dinlerin bugünkü çürük vaziyeti karşısında hakikî dinin mahiyeti insanları

insanlığa sevketmekten ve onların maneviyatını takviye etmekten ibaret kalacaktır. Bunu ifade edecek din de hiç şüphesiz millî dindir. İşte millî din vicdanlarda hakikî ilâhî yaratacak, o zaman hayata fazilet ve heyecan bahşeden din hakikî karakterini bulacaktır. Gerçi Halığın varlığına inanırız, fakat bir sevki tabîî ile... Yoksa ispatına kani olarak değil, bunda da iman ettiğimiz Halığı ideal bir fazilet ve kudret timsali olarak tasavvur ediyoruz. İşte millî din bu telekkiyi canlı bir şekilde vicdanlarımızda yaşatacak, o ideal fazilet ve kudret timsaline doğru heyecanla bizi sevkedecektir. Demek oluyor ki hakikî dinin millî din halinde tecelli edeceğinde şüphemiz yoktur.

Evet ideal dir Tanrının lüzumunu en hakikî bir şekilde kabul ediyoruz. Fakat melekler de vardır diyerek mutlaka iman etmemiz icap etmez. Maamafih bunlara inanılmadığı gibi tamamile de inkâr edilemez.

Çünkü ilmin, fennin ve felsefenin göremediği pek çok şeniyetler vardır. O da şu nâmütenâhiyetin sinesinde meknuz ve göremediğimiz kuvvetlerdir. En yakın olarak müstakbël bir vakayı evvelden haber veren rüyalar, akıl, elektrik kuvveti; bunların mahiyeti nedir? Niye göremiyoruz? Daha ne kadar göremediğimiz, mahiyetini bilmediğimiz şeyler vardır. Binaenaleyh melek denilen iyi mah-lûklar da bulunabilir. Varlığı ispat edilmeden mutlaka vardır diye de iman edilmeyebilir bundan ne

çıkar! Gelgelelim dinler bunlara iman edilmedi mi küfür addediyor. Zorla iman olur mu?!

Sonra peygamber yoktur ve onun tebliğ ettiği kitap Tanrı kitabı değildir. Çünkü şu nâmütenâhiyeti ifade eden ideal Halık ile mahlûk arasında bir fert vasıta olamaz. İlhamlar vardır fakat vahyi ilâhi değildir. Her cihetçe bozulmuş bir muhiti içtimaî içerisinde fevkalâde şahsiyetler yüksek fikirlerle bütün kalpleri teshir ederek yeni bir cemiyet yaratabilirler. Yüksek maneviyatla meşbu olarak insanlara nazaran harikalar gösterirler. Haricî gayri tabiî tesirlerle kendilerini peygamber zannederler. Hakikaten öyle bir ilham da vaki olur. Fakat o ilham ilhamî rabbânî değildir. Meselâ maneviyat sahasında yükselen bir adam artık yüksele yüksele tam fazilet ve mezaya ile adeta insanlardan ayrılır. O adamın kalbine ilhamlar doğar o adam beşeriyetin bütün fenalıklarını görür. Heyecanlı ve ateşli devreler geçirir ve eserini tespit ederek tabiî hale rücu ettiği zaman eserine hayran olur, evvelce başka bir âlemde yaşadığını hisseder. Neticede bu hal devam ede ede kendisinde hakikat olan bir fevkalâdelik, diğer insanlardan ayrı bir gayri tabiîlik görür. Yine bu gibi tesirlerle manevî sahada çırpınır, âfâkî düşüncelerle ulviyeti temsil eder, insanları irşat ede ede kendisine peygamberlik gibi bir ilham vaki olur, ve bu ilham ilhamı rabbânî halinde tecelli eder. Evvelce peygamberlerde vahyi

ilâhi denilen ilhamlar bu gibi veya buna benzer gayri tabiî fevkalâde hallerdi. Yoksa bu ilhamların muhakkak Halık tarafından vahyolduğuna inamayabiliriz.

Büyük insanların etrafa saçtığı fazilet düsturları ve onların diğer insanlara nazaran fevkalâdelikleri milyonlarca insan kütlelerinin hürmetini celbediyor. Onların şuurunu işgal ediyor, cemiyet hayatında bir takım kuvvetli heyecanlar tevhit ediyor. O fevkalâde şahsiyetlerin cemiyet hayatında zikri cemili onları ideal bir kahraman halinde gösteriyor. Tarihi karıştırdığımız zaman görürüz ki bir çok kahramanlar ilâh mertebesine çıkmıştır. Kurunu ulâdaki kırıllar ve kahramanlar gibi. Tabiî peygamberlerin de fevkalâdelikleri karşısında milyonlarca insanların heyecanı o din vazılarına peygamber payesini atfediyor. O zaman o kahraman da ulvî heyecanlarla, fevkalâdeliği ile cemiyette tevhit ettiği vahdeti vicdan ile bir takım şuurî ve gayri şuurî ilhamlarla kendini hakikî resul olarak görüyor. Peygamberliğini ilân ediyor. Biz insanlar da onu kabulde tereddüt etmiyoruz. İşte bu gibi haricî tesirlerle peygamber denilen faziletkâr insanların benliğinde hasıl olan galeyanların verdiği ilhamların neticesi ile o kahramanlar kendilerini hakikaten bir peygamber olarak görürler ve biz de havsalamız haricinde görünen harikaları yaratan insanların peygamber olmalarına hak veririz. Fakat hakikat halde Halık

telekkisi ile bir ferдин ona vasıta olması geyrı tabii bir hâdisedir. Hiç bir mucize ile ispatı bizi tatmin etmeyebilir.

Halık niçin insanları irşat için peygamber göndermeğe lüzum görsün. Halık insanları hiç bir vasıtaya müracaat etmeksizin irşaddan aciz midir? Halık kâinatın aciz insanlarından peygamber namile bir çok kimseleri müteaddit devirlerde elçi olarak göndermesi insanlar için tereddüdü mucip olmaz mı? Halık kitaplarile bütün insanları tariki hakka davet ediyormuş, o halde niçin arzusu veçhile bir kuvvet istimal etmiyor da peygamberleri bir takım zahmetlere ve müşkülâtlara maruz bırakıyor? Binaenaleyh peygamberlerin Allah tarafından gönderildiğine iman etmemekle niçin kâfir oluyoruz, buna akıl ve mantık nasıl cevap verir?! Peygamberlerin peygamber olduğuna en kuvvetli delillerden biri olmak üzere mucizeleri gösterirler. Bu mucizelerin tarihen sabit olduğunu kabul etsek bile bunlar peygamberliği isbata kuvvetli bir delil olamaz. Belki peygamberlik iddiası bütün beşeriyeti müebbeden insanî bir hedefe sevketmekle olurdu. Şimdi bu feykalâde şahsiyetlerin dinlerine intisap edenler ve onların aynı terbiye ile yetiştirdikleri nesillerden başka nesiller bu dini hak dini olarak ve onun vazını peygamber olarak kabul etmemekle ne yazık ki günahkâr addediliyorlar. Vicdanlarımızı dinleyelim, bu gibi haller insaniyet prensiplerine muvafık mıdır?! Bunlar din

için bir küfür olamaz, tabii bu ilhamların eseri olan kitaba da Allah kelâmı diye iman etmeyebiliriz . Bunlar insanları dinsiz kılamaz. Bunlara imanı dinler şart koyuyorlar. Bu suretle vicdanımızı tahdit ediyorlar, bizi korkuya bürüyorlar.

Hem bu ilhamların vahyi ilâhî olduğunu şurdan bileyim ki bu ilhamlar her türlü maddî imkânsızlıkları bertaraf ederek bütün milletlerin anlayabileceği her lisanla nazil olaydı, veyahut ta aynı heraretle bütün lisanlara nakledile bileydi! beni bu hur'an ulviyete ve fazilete isal etmiyor, benim benliğimi okşamıyor, manevî ihtiyaçlarımı tatmin etmiyor zorla değil ya! binaenaleyh şu nâ-mütenâhiyetle insanlar arasında kâinattan başka hiç bir vasıta olamaz. Demek ki bu vasıtalar ve hayatı içtimaiye; fevkalâde şahsiyetleri yani peygamberleri ve dahileri meydana getiriyor. Bunlar da kendi kitaplarile bazı hakikatlar neşrederek dinlerini vazediyorlar. Yani bir vicdanı içtimâî tebellür ediyor. Dinlerine fevkalâde sadık olduklarından ve her cihetten ulvî gördüklerinden ufak bir noktasına iman etmeyen âciz kulları cehennem azabile müahezeyi yine ilhamla musip görüyorlar. Bu gibi saiklerle cemiyetlerde şuurlu bir ceryan elektrik kuvveti gibi kalpten kalbe geçiyor. Onun verdiği ulvî heyecan cemiyetlerin çürüyen ahlâk, âdât ve an'anâtını baştan başa sarsıyor, cemiyetlerde yeni bir hayat baş gösteriyor. Fakat bütün bu hadiseler muvakkat ve mahdut kalmıştır. Ergeç

sönmeye mahkûm olacaktır. Çünkü her millete her anıñın büyük bir duygu vermekten âciz ve kısır dır. Tekellüm ettiğı lisan ve hava başka bir havadır. Aynı zamanda tekâmül etmiyor. Zamanlarında taktis ettikleri mefkûrelerle âlemi tenvir etmeğe çalışan peygamberler taraf taraf şiddetli hücumlara ve milyonlarca düşmanların pekçok zulûmlerine karşı hiç şüphesiz onları ebedî cehennemle mnaheze etmekle haklıdırlar. Fakat bugünkü âlemi medeniyette dinî mûaheze kaydı hiç bir zaman doğru olamaz. Şu hale nazaran hakikî dinler millî hudutlar dahilinden parlayacak olan dinlerdir. Her fert millî benliğı ile milletine tapacak, vazifeyi, sayı, iyiliğı, uhuvveti gösteren ilmü irfan ruhunu terennüm edecektir. Beynelmilel dinlerin meydana getireceğı hakikatlar ancak millî dinlerle vücut bulacaktır.

İnsanların seviyesine göre tebligatta bulunan peygamberler sırasile birbirini itmam ederek o peygamberlerden biri kendisinden evvel gelen diğer peygamberlerin hükûmlerini amelden iskatla yeni hükûmler vaz ederek daha vasi tebligatta bulunmuştur. En nihayet hazreti Muhammet te çok vasi islâmiyet dinini tebliğ ediyor' Bu dinin azemetine o kadar emin oluyor ki kendisinin ahırzaman peygamberi olduğunu ve dininin en son din olduğunu bütün insanlara tebşir ediyor. Hatta bu emniyet saçma bir gurur ifade ediyor. O zamana göre âli his ve fikirlerine hüsnü niyetle mağrur

olan Muhammet kendisini bütün islamlara karşı Allahın nazarında şefaatçi olarak tanıyor. İçtimai hayatı hiçe indiriyor. İnsanları aristokrat bir zihniyete, cemiyeti ferde itaate sevk ediyor. Acaba insaniyet namına bu doğrumudur? Halbuki zamanına göre âli his ve fikirlerle cihana meydan okuyan Muhammet bugünkü medeniyet aleminde bulunsaydı şu nâmütenâhiyet içerisinde kendi hakimiyet ve şefaatinin utanarak belki de reddederdi.

Son din olarak bir din kabul edilemez. Belki beşeriyetin seviyesi yükseldikçe zaman, zaman umumî insaniyet prensiplerini kabul eden müttekâmil bir din kabul edilebilir. İşte bu din de milletleri hakikate kavuşturacak olan ve millî benliği okşayan millî dindir. O din her asrın ihtiyacına uygun olarak neşredilen hakikî din, yani millî din olacaktır. Millî din her milletin kendi lisanile o milleti irşat eden, o milletin benliğini okşayan müttekâmil dindir. Millî dinin harereti, manevî kuvveti o milletin millî benliğini okşayan kendi öz lisanıdır. Bir milletin kendi lisanile terennüm ettiği din ise hiç şüphesiz hakikî dindir.

İnsanları manevî sahada birbirlerine iyilik sây ve vazife ile rabteden en samimî bir saik dindir. Din hayatı içtimaiye üzerine çok büyük tesiri olan manevî bir kuvvettir. Meselâ: Son zamanlarda dünyanın en müttekâmil dinî olan islâmiyet dinî, neşri ibtidalarında hakikî şekilde anlaşılacak islâm cemiyetlerini birbirlerine faziletle bağlamış, Alla-

hın; çalışkan ve diğer mahlûklarına iyilik yapan insanları dünya ve ahirette mes'ut olacağını ifade eden kur'an şarklıları harekete getirmekle bir anda islâm medeniyeti meydana çıkarmıştır. Mameh bu sâyin bırakmış olduğu servet ve seadetin gururu ve sonra sâyde Allahından müvaffakiyet dilenen islâmlar Allah fikrinin kuvvet ve küdretini yanlış telekkilerle sui istimal ederek sâyde bulunmadan ondan istimdât eylemek gibi tevekküllere sapmaları kendilerini bu cihetle atalet ve çok külfetli ibadetlere sürüklemiş ve bu medeniyet inhitata yüz tutmuştur. Her ne ise o dinin Türkler için anlaşılmayan lisanı ve tercemesinde de kuru ve heyecansız olan sönüklüğü, ibadet külfetleri gibi zait şekilleri ve sonra Muhammet'in, içtimai kuvveti hiçe indirerek şefaatchiliği bizi sahteliğe sevk ediyor. Çünkü yabancı lisanla haykıran bu din bizi yüksek bir duygu ile meşbu kılmıyor, anlaşılmıyor. Her türlü ibadetler zorâki, heyecansız ve sahte oluyor. Dinin mahiyeti elden gidiyor. Onun için biz millî havamızla hakikati taktis etmekle hakikaten milletimize iyilik, sây, vazife, ilim ve irfan ile merbut kalmayı millî mabetlerimizde daha iyi öğreneceğiz. O zaman hakikî dini kendi benliğimizde bularak millî sahada hem bir medeniyet vücuda getireceğiz, hem de hakikî Tanrımıza yani ideal fazilet ve kudrete kavuşacağız. Hakikî din mutlaka millî sahada tecelli edebilir. Dinlerin umumî esasları ilmî ve felsefî

esaslara istinaden kabul edilmekle beraber o esasları taktis ve candan kabul için herhalde hakikî dinin millî duygu ile meşbu olması icapedir. Yoksa başka şekilde hakikî dinin anlaşılmasına imkân olamaz.

* * *

Tanrıya yaklaşıyoruz.

Türk benliğine tapalım, hakikî Tanrıya tapalım, diyoruz, Bundan iki Tanrının mevcudiyeti zanedilmesin. Bundan kastettiğimiz fikir, biri hakikî Tanrı dediğimiz fazilet ve kudret mefkûresidir. O da muhteşem bir tabiatın ve yüce bir âlemin ifade ettiği kudret ve insaniyet mefkûresidir. Bir de onu sezen, duyan, tasavvur eden benliğimiz vardır. İşte hakikî Tanrı mefhumu yani fazilet ve kudret mefkûresi benliğimizde canlanacaktır, benliğimize müessir olacaktır. Tanrı fikri şimdi olduğu gibi ideal tasavvur edilse bile aynı tesirle benliğimizi müsbet ve muayyen hedeflere sevkedecek kuvvet ve kudreti haizdir. İşte bu Halık telakkisini müsbet bir şekilde anlamak, heyecanla tasavvur etmek için insanların benliğinde ulvî duygularla bir alev parlayacaktır. Bu âlemin parlaması için doğrudan doğruya milletlerin benliğine hitap eden daha doğrusu hakikî Tanrı mefhumunu ve insaniyet mefkûrelerini doğrudan doğruya milletlerin benliğinde yaratmak için millî dinin lüzumunu ehemmiyetle izah etmek isti,

yoruz. Hakikî din; hakikî Halık telekkileri yine insanların benliğinden nebean edecek bir fazilet ve kuvveti doğuran insanî bir mefkûre halinde tecelli edecektir. Hakikî Tanrı mefhumu insanların benliğinde fikir ve his halinde tebellür edecektir. Benliklerde tebellür eden dinî his ve fikirler insanlar için aynile bir ilâh olacaktır. Yani ilâhı kendi benliğimizde bulacağız. Fakat insanların benliğinde hakikî ilâh mefhumu anlaşılabilmek veya duyulabilmek için her milletin kendi benliğine hitabeden millî dine lüzum vardır. anlaşılmayan veya yalnız anlaşılan daha doğrusu insanların benliğinde vazıh bir şekilde tebellür etmeyen bir din insanları eğri ve sahte yollara veya bir takım şüpheli ve duygusuz mecralara sevkeder. Meselâ : muhteşem bir tablo veya muhteşem bir heykel her insan tarafından seyredilir. Fakat ince ruhlu sanatkârlar bu muhteşem tablo ve heykel karşısında saatlerce kendilerini kaybederler, heyecana gelirler, en ince noktalarını derin bir duygu ile birer, birer tetkik ederler. Diğer insanlar ise o tablo ve heykele bir defa bakar geçerler, yalnız iyi bir şey olduğunu anlarlar. İşte Tanrıyı anlayışta buna benzer. Bazıları bütün ulviyetile müspet bir şekilde müspet neticeler elde ederek anlar. Ve ona göre duygu sahibi olur. Bazıları ise sathî anlar. Korkunç bir intiba elde ederek boynu bükülü bir hamaketle tenbel ve mütevazî olur. Bazıları ise hiçbir intiba elde edemiyerek çığırdan çıkar, ha-

kikâten muzur bir mahluk olur. Binaenaleyh din mefhumunu insanların banlığında hakikî bir şekilde uyandırmak lâzımdır. Buna çare de her milletin kendi millî benliğini okşayan ve ona dinin mahiyetini vazih bir şekilde onlatan millî dindir, ve millî din milletlerin benliğinde millî bir ilâh yaratır. Yani idaal fazilet ve kudreti bütün varlığı ile ruhlara nefheder. Millet efradı yüksek bir duygu ile meşbu olur. Demek ki Tanrıyı vicdanlara ilham ediş ve onu hakikî bir şekilde anlayış herkes tarafından aynı derecede değildir. Hele bir başka lisanla dinin mahiyetini anlamağa kalkmak ta buna benzer. Bu vect kuvvetini elde etmek için bir dinde millî edebiyat, millî hars, millî musiki mutlaka bulunmalıdır. Millî dinin lüzumuna kani olmakla yüksek ve ebebî bir hakikati ifade ediyoruz. İşte millî dinler milletlerin benliğinde hakikî din ve ilâh mefhumunu bütün kuvvet ve kudretiyle heyecanla uyandıran ve milletlerin benliğini yüksek bir duygu ile meşbu kılarak doğrudan doğruya milletlerin benliğinde ilâhı yaratan bir hakikattir. âlemsümul lekabını taşıyan dinler ise millileşmediği yerlerde milletlerin benliğine hitap etmekten çok uzak kalan ve hiç bir hakikî heyecan ve duygu vermekte âciz ve gülünç mevkie düşmüş bir halde olarak kat'iyen din mahiyetinde bulunmayan kuru ve sahte bir takım merâsimlerden ibarettir. Binaenaleyh milletlerin benliğine hakikî ilâh kudret ve kuvvetini hitap ederek mil-

letleri ilâhlaştırmak suretile Halıkı yaklaştıran din millî dindir. İşte benliğimizde tasavvur ettiğimiz Tanrı mefhumu millî dinin vereceği ulvî duygulardır. Yoksa ezeli ve ebedî olan Halık telekkisi başka bir mevzuu teşkil eder. Netice şu oluyor ki bir hakikî Tanrı fikri vardır. Bir de onu anlayış ve duyuş vardır. Bu da derece, derecedir. Nâmütenâhi kuvvet ve fazileti temsil eden hakikî ilâh mefhumunu duyuş ve ona yaklaşış ta derece, derecedir. Mahiyeti anlaşılabilir bile nâmütenâhi kuvvet ve fazileti temsil eden ilâh mefhumu aklı beşerin fevkında bir varlık olduğundan yine bizim için bir timsali fazilet ve kudret ve bir ideal halinde kalacaktır. Ona yaklaşma da millî benliğe hitap eden milli dinle kaim olacaktır. yani ilâh mefhumuna hareket millî benlikten kopacaktır.

* * *

Dinin ehemmiyeti

Bir memlekette en büyük kuvvet manevî kuvvettir. Bir milletin benliğini yükselten en büyük manevî kuvvet ise milliyet ceryanıdır. Bir milletin benliğini yükseltmek için de o milletin ruhuna aşılacak müsbet fikirlerin, mukaddes hakikatlerin heyecanı ancak kendi öz lisanile terennüm edilmekle kaim olabilir. Bugün bir millet ne kadar kuvvetli bir idare makinesine malik olursa olsun

millî benliğini bulmamışsa ölmeğe mahkûmdur. Çünkü bir millette en büyük kuvvet; manevî kuvvet yani milliyet ceryanıdır. Milliyet mefkûresi bütün mefkûreleri heyecanla ifade eden en büyük tabîî bir kuvvet ve mahza hakikati ifade eden nâmütenahî bir varlıktır. Her millet kendi benliğini millî duygularile yükseltir. Yoksa yabancı bir ses onu hakikî ve müebbet bir tekâmüle sevketmekten çok uzaktır. Bugün hakikî din de ancak bir milleti tekâmüle sevkeden, millî benliği okşayan ve daha doğrusu hakikati olduğu gibi heyecanla anlatan millî din olabilir. «Yoksa yabancı Arap dininin bundan sonra Türkiye’de yaşamasına imkân yoktur.» Bu millî dinde bir millet efradını en samimi ve en kuvvetli manevî bağlarla rabteden nâmütenahi bir kuvvettir. Bir millette bu kuvvet olmazsa o millet her sahada erimeğe mahkûmdur, ve o milleti teşkil eden fertlerde hayat, saadet, ümit ve fazilet arama! İşte bundan sonra Türkiye’de Türk milletinin temiz benliğini nâmütenâhi fazilet ve kuvvete sevkeden ve onu heyecanla mukaddes hedeflere eriştiren yeni bir millî din doğacaktır. Millî din Türk milletini ebediyete rebteden hakikî bir din olacaktır. Dinin lüzumu olmadığı kanaatında bulunan boş kafalı adamların aklına şaşarım! Din en iyi demokrasi ahlâk ve fazilet kaynağıdır. Ahlâk, fazilet ve insaniyetin ne demek olduğunu pek çok münevverler anlar ve ona göre hareket eder oma umum

halk kütlesi, zengini, fakiri. cahili, âlimi aynı duygularla bir ocakta kaynaşmadıktan sonra neye yarar münevver zümre, neye yarar bu hayat! En büyük mütefekkirlerden biri olan — Jen Jak Russo. nun—iddiası veçhile bugünkü medeniyet insanî samimiyetlerden çok uzak muhteris emelleri ifade eden yanlış bir yola sapmıştır. Şimdiki medeniyet ilerledikçe ademi müsavat ta o derece ilerleyor. Halbuki bu ademi müsavat kadar insanları ıztıra- ba sevkeden acı bir dert tasavvur edilemez. İşte millî din bir millet efradını manevî kuvvetlerle birbirine rabtedecek medenî ceryana hakikî bir hedef gösterecektir. Artık bu insanî aşk yeni, yeni fikirler doğuracak, insanları insanlığa sevkedecektir. Millî sevgilerle fahiş derecedeki ademi müsavat silinecek, terekki ve tekâmülle insaniyet aşkı aynı yolda yürüyecektir.

Dinin lüzumu ve milli dinin ne demek olduğu anlaşıldıktan sonra Türkiye’de ne şekilde bir din doğacaktır. Bu mes’elenin tenevvürü memlekette mütefekkirlerin çoğalmasile imkân dahiline girecektir. Mazideki Türk topraklarında Arap harsi hakim olduğu zaman islâmiyet dini o zamana göre gayet uygun bir dindi. Fakat şimdi benliğimizi bulmağa doğru gidiyoruz. Arap lisanını, bizi atalete ve uçuruma sürükleyen Arap harsini atıyoruz. İslâmiyet dini bugünkü ve yarıncı Türkiye, nin milliyet prensiplerine tamamilen muhaliftir. Memlekelimizde Arap harsi sönmeğe ve millî his-

ler kabarmağa başladığı için islâmiyet dini de sönmeğe yüz tutmuştur. Dünyada en büyük kuvvet ise aşk ve imanın tevlit ettiği heyecandır. Bu da ancak milliyetin ifade ettiği samimi duygu yani kültür mes'elesidir. Hiç şüphesiz memleketimizde harsimizi boğmağa çalışan Arap lisanı ve Arap edebiyatı söndüğü için o cenubnn herşeyinden artık iğreniyoruz. Nerde kaldı ki o semtin dinine karşı aşk ve imanımız olsun. Çünkü cenup dininin verdiği bütün his ve fikirler milleyet prensiplerimize tamamen muhaliftir. O din bugün bizi milletimize manevî bir kuvvetle rabtetmek ihtiyacını tatminden çok uzak düşmüştür. İslâmiyet dini milliyet prensiplerimizle yani içtimai noktai nazardan bilhassa harsiyat itibarile karşılaştırılırsa çok menfi ve gülünç mevkie düştüğü görülür. Velhasıl Türk dinini de, Türk Tanrısını da Türk benliğinde arayalım. Biz üstünde yaşadığımız ana vatanımızı, etrafımızda aynı dille derde deva soran milletimizi taktis edelim? Daha biz birbirimizi iyice tanımadan haricî kuvvetleri nasıl tanıyacağız? Lisanımızla, edebiyatımızla, şiirimizle, sanatımızla aynı duygularla kaynaşmadan ne şekilde Tanrıya o ideal fazilet ve kudret mefhumuna yaklaşabiliriz, buna imkân var mıdır?!

Millî sevgi millî harsile kaimdir. Bir milletin lisanı, edebiyatı, musikisi, şanlı tarihi, sanayii, bunları heyecanla ifade eden millî dini.. Velhasıl bunun gibi daha bir takım evsaf ve mezayası o mil-

let efradını birbirlerine hakikî sevgi ile rabteder. Yoksa millî benliğini bulmayan yani millî hars sahibi olmayan bir millet camiası ulvî gayelerle birleşmiş değillerdir. Gerçi bir millet efradı umumi ve müşterek felaketler anında veya menfaatlar mukabilinde pek güzel birleşirler. Hele umumi felaketler anında vukua gelen acıklı hadiselerle insanî gayeler tebellür eder, feryatlar kopar, ruhlardaki heyecanla mukaddes hedefler teayyün eder, millî heyecanı ifade eden müthiş bir hareket başlar. Fakat millî mefkûrenin tehakkuku için bu muvakkat hareket kâfi değildir. Bu hareket ebedî olmalıdır. Memlekette millî iktisat yükselmelidir, hayatı içtimaiye yükselmelidir. Halk, bilhassa dokuz milyonluk Türk köylüsü halinden memnun olmadılar. Bütün prensipler millî esasata istinat etmekle millî hedefe doğru ilerlemek kabil olabilir. Buda bütün bir milletin hissine hitap eden millî bir dinle kaim olacaktır.

* * *

Halk insanî gayeyi temsil eden millî benliğe kavuşmak için esaslı surette hiç bir müesseseye malik değildir. İşte millî dinimiz bu hakikî ihtiyacı temin edecektir. Nasılki Pastör insanların en büyük düşmanı olan mikrobu keşfederek maddî sahada en büyük devayı bulmuşsa buna mukabil millî din de insanların manevî sahada ki ıztırabına en büyük deva olan ve fertleri milletlerine ulvî gayelerle bağlayan manevî bir kuvvet halinde tecelli edecektir.

Türkiye'de bizim için hiçbir heyecan bahşetmeyen ve milliyetimize heran için darbe indirmekten hali kalmayan islâmiyet dini Türk ilinde sönmeğe mahkûm olmuştur. Halbuki din bütün vicdanları birbirine bağlayan en büyük manevî bir kuvvettir. Dinsiz bir millet yaşayamaz. O millet sınıflara ayrılır. Ara yere tefrikalar girer. Menfur bir mücadele safhası açılır. İşte millî din bütün bu mahzurları izale ederek Türklüğe yeni bir hayat verecektir. Gerçi lâayık bir hükûmette idarî teşkilât yani devlet mefhumu dinî tesirlerden âzâde kalacaktır. Çünkü idarî işlerin sahası ilmî sahada olduğu gibi çok geniştir. Burada işin içerisine çok kere fırkacılık ve beynelmileliyet rejimleri dahil olur. Onun için devlet mefhumunda din mevzuubahs olamaz. Fakat hüriyeti vicdan diye millî dini kabul etmemegi iddia eden bir fert tasavvur edilebilirmi hiç? Artık öyle bir fert tasavvur etmek demek o ferdin cemiyetten ve insanlıktan tecerrüt etmesi demektir. Halbuki bunada imkân yoktur. Velhasıl millî din; bir milletin bütün efradını aynı seviyede tutarak ulvî duygularla bütün vicdanları mukaddes bir gaye uğrunda teshir etmesi demektir. Binaenaleyh hakimiyeti milliye esaslarile millî istiklâlini ehediyen muhafazaya hazırlanan bir milletin mutlaka millî dine ihtiyaacı vardır. Yoksa bu manevî kuvvet elde edilmedikten sonra hakimiyeti milliye prensibi nazari sahadan harice çıkamaz, ve bu iddialar en nihayet can sıkıcı bir hal alır.

Tarihte görüldüğü gibi heran bir patlak verir.

Milliyet her millet için en mukaddes bir hedeftir. Bu inkâr edilmez ebedî bir hakikattir. İşte dinin kudsiyeti de milliyetle kaim olacaktır. Şimdiye kadar milliyet ceryanlarımıza birçok cihetlerden muhalif cepheler alan islâmiyet dini yerine Türkiye'de en kudsi din olarak millî din doğacaktır. Dinin gayesi insanlara insanlığı öğretmek değildir midir? Bu da ancak millî dinle, millî harsle mümkün olabilecektir. Bu mukaddes din Türk topraklarında Türk varlığını, Türk benliğini ebedî bir şekilde hakim kılacak ve onu ebediyen nurlu hedeflere sevkedecektir. Bu mukaddes hedef yakınlarda çok yakınlarda tehakkuk edecektir.

Bütün insanlar haddi zatında günahsızdır. Gayri tabii yaratılanlar da tabiatın eseri oldukları için evleviyetle masumdırlar. Şu halde insanların fenalığı anormal olanlar gibi ya fitretendir, veyahut ta içerisinde bulundukları şaraiti hayatiyeden, üzerlerine tesir eden hayatı içtimaiyeden ve tabii hadisâttan ileri gelmektedir. İşte insanlar hayatı içtimaiyenin ıslahile bu haricî tesirin kısmen fenalığından sıyrılarak salâh kesbedeceklerdir. Bu da memleket halkının fikren yükselmesiyle beraber din noktai nazarından da millî benliklere açıkça fazilet duygusunu hitap eden millî dinle başlayacaktır. İnsanlara fazilet aşkını aşılama, onlara insaniyetin ne demek olduğunu açıkça anlatmak için ibadet mahallerinde halka millî lisanla nasihat

eden yüksek ruhlu hatiblerin veciz sözlerine ihtiyaç vardır. Bir takım kuru merasimden ibaret olan gayri millî dinler bu mühim vazifeyi ifadan çok uzak mevkide kalmışlardır.

Onun için biz millî benliğimize hitap eden samimi ve faydalı bir din yani millî din istiyoruz. İbadet mahallerimizde de halkı irşat eden yüksek kafalı, geniş düşünceli medenî insanlar listeyoruz. Biz dinden içtimaî faydalar bekliyoruz. Millete kuvvetli kültür veren bir dine ihtiyaç vardır. O da millî dindir.

Millî din mahiyeti anlaşılmayan Allah, Allah kélâmı, peygamberler, melek, şeytan, cennet, cehennem. Gibi mevhumata istinat etmiyecektir. Bu gibi mahiyeti malûm olmayan müeyyedelerle insanları fazilete sevketmeğe çalışmak çocuk aldatmağa benzer. Din hakikî ahlâk ve fazilet mefhumuna istinat etmelidir. İnsanlar insanlığı insanlık için yapmalıdır. Cennete gitmek için iyilik yapmak, cehenneme gitmemek için fenalıktan kaçınmak ahlâk mefhumunu ifade etmez. Bilâkis dinin nezahetini ihlâl eder. Millî din insanlık vazifesini insanlara hiç bir menfaat ve korkuya istinat etmeksizin öğretmek ve insanlara insanlık aşkını aşılardan mütekâmil bir dindir. Millî din hakikati millî lisanla terennüm ederek halkı irşat eden mütekâmil bir din olacaktır. İşte dinin mahiyeti, ehemmiyeti ve nezaheti meydandadır. Bu hiç inkâr edilir mi ?!

İyi hisler zekâyı hayırlı yollara sevkeder. Ulvî hisler ulvî fikirler doğurur, Yani zekâyı işletir ve zekâ neşvünûma bulur. Hislerin fiile inkılâp etmek hassası vardır. Onun için dinin ilham ettiği ulvî hisler insanları daima hayra sevkeder. Bu itibarla hakikî dinin milletler üzerine çok müfit tesirleri vardır. Şu hakikat karşısında dinin ehemmiyetini inkâr edenlerin aklına şaşarım!

Kanunun, hak ve hakikatin hâkim olmadığı yerlerde dinin ilham ettiği insanlık hissi hâkim olur. Yani din insanlara muhabbet ve arkadaşlık aşkını aşılamağa hak ve hakikat kendiliğinden meydana çıkar. İnsanlar arasında samimiyet olmazsa en mükemmel kanunların bile tamamile tatbiki mümkün olamaz. Mümkün olsa bile adaleti mutlakının mefkudiyeti karşısında nisbî hakkın tezahürü yine insanlar arasında hoşnutsuzluğu mucip olur, ve adavet hissi yine baki kalır. İşte millî din fertler arasındaki samimiyeti uyandırmakla bu acı yarayı kapatacaktır. Evvelâ bir millet efradının manen yükselmesi ve iman sahibi olması lâzımdır. Doğruluk ve emniyeti müteakileler hep bu noktadan nebean eder. Yalnız iktisaden yükselmek kâfi değildir. Farzedelim ki suiniyetle hareket eden bir hükûmetin eline milyarlarca lira tarkedilse emin olunuz ki bu para suiistimal edilir. Memleketin hayrına hiç bir şey sarffedilmez. İşte millî din bir millet efradına milliyet ve insaniyet aşkını aşılamağa her ferdi milletine hüsnü niyetle merbut kılacaktır.

Camilerimizin bugünkü hali

Camiler her vatandaşın insanî aşkla kaynaşması ve maneviyatını takviye etmesi için kurulan mukaddes bir içtima mahallidir. Bu mukaddes yerde hiçbir kimse incinmiyerek herkes fevkalâde insanî bir aşkla insanlığın nezahatini temsil edecektir. Fakat bugünkü camilerimizin halini bir kere gözden geçirelim :

1 — Bir kere camilerimizde kat'iyen intizam yoktur. Hele her camiın haddi istiabı hiç nazari itibara alınmıyor. Camilerde safların dizilmesi gelişî güzeldir. Herkes evvelâ rastgele yere çöker. Ön saflar muntâzam bir hale girmeden bazıları arkaya oturuverir. Sonradan gelenler yer bulmak için arka saftakileri tepeliyerek ön safa geçerler. Camilerin haddi istiabı nazarı itibara alınmadığı için Cumaları ve fevkalâde dinî günlerde herkes birbirinin ayaklarına kapanır. Sıkışa sıkışa bin türlü meşakkatle ayak uçlarında secdeye varılır. Ayak uçlarında secdeye varanların kimisi kızar, kimisinin içi bulanır. Burun uçlarında ve alınlarda tozlar görülür.

2 — Zannedersem göbekten diz kapağına kadar örtülmek şartile başaçık olarak namaz kılınmasına dinen cevaz vardır. Fakat camilerimizde kimisinin başında ucu kıvrılmış şapka, arkası çevrilmiş kasket; kimisinin başında sümüklü mendil kimisinin başında terden sararmış takkeler olduğu

halde secdeye varanların geriden acaip şekillerini seyreden her Türk gençî millî gururu namına için, için ağlar. Bugün kapalı içtima mahallerinde başı açmak adabı muaşeret kavaidindendir. Binaenaleyh camilerde niçin bütün başlar açık bulunmasın? İbtidâî devirlerde hürmet ve tazimatı, başı kapalı secdeye varmakla ifade eden ibadet şekilleri; bugün tamamilen onun aksi olarak değişmiştir. Hürmet ve tazimat magrur ve temiz alınlarla başı açık olarak yapılır. Bugün ferdin şahsiyeti hukukîye ve şahsiyeti maneviyesi; onun secdeye varacak derecede sefilâne hürmeti ihtiyar etmesine müsaade edemez. Diniyat sahasında da hakikî vazifei insaniye ve fazilet düsturları, hürmet ve tazimatın hiç bir müeyyede ve korkuya tabi olmıyarakçok samimi duygularla ifa edilmesini âmir olmalıdır. İşte bu kazıye de korkuyu ve züllü ifade eden secdeye hiçbir zaman müsaade etmez. Binaenaleyh eski ibadet şeklinden daha müttekâmil ve asrî bir şekilde secdeye varmadan başı açık ibadet etmekte de hiçbir mahzur kalmıyor.

3 — Camilere yalnız işelbisesi ve elbisesi ütüsüz olanlar değil ütülü elbiseli ve şık olanlar da gelacektir. Şimdiki ibadet şeklinin münasebetsizliği yüzünden elbisesi ütülü olanlar kat'iyen camia girmekten çekinirler, ibadet şekli öyle olmalıdır ki herkes müsterihane ibadetini yapabilsin. Esasen bu gibi mükaddes içtima mahallerine gelenler te-

miz giyineceklerinden ibadet şeklini değiştirmek ve ibadeti araları az mesafeli münferit kürsilerde yapmak gibi kolaylıklara ve asrî şekillere tevessül etmek lîzımdır.

4 — Camilere biraz da musiki girmelidir. Ruhları incelten ve kalpleri tehyiç eden hiç şüphesiz san'at, şiir ve musikidir.

Ben esas itibarile hakikat çerçevesi içerisinde samimi hayaller ve samimi hayallar içerisinde bariz hakikatler arayan bir Türk genciyim. Bariz hakikatlere istinat etmeyen ilimsiz hiç bir şeyi sarîh olarak kabul edemem. Onun için bugün bir hakikati ifade eden ve bir milletin âlimini, cahilini, san'atkârını, fakirini, zenginini samimi bir ocakta kaynaştıran millî din taraftarıyım. Fakat her vicdana fevkalâde hürmetim olduğundan islâmiyet dinini kalbinde vectile yaşatan her müslüman vatandaşına hiç olmazsa camilerin de biraz ıslaha muhtaç olduğunu hatırlatmağı millî bir vazife bilirim. Bununla beraber islâmlaşmak demek arablaşmak demek olacağından bundan sonra islâmiyete millî edebiyatımızı hakim kılarak bu şekilde dinin ıslahı cihetine gitmek millî dine doğru hareket olacağından millî hedefimize vûsul için müsbet bir yol tutmuş oluyoruz. İşte bu cihetle de kalben müsterihim.

Peygamberler zamanlarının en birinci âlimi olsalar bile sonradan gelecek bütün asırların keşfiyatını zekâlarında cemedecek değillerdir ya! Bu-

günün âlimi yarının cahili demektir. Binaenaleyh ta o zamandan bugünkü insanları din hususunda takyit etmek doğru mudur? Dinî ıslahatın her zaman için lüzumunu kabul etmemek çok gülünç olur. Tarihen sabittir ki reform devri dinin inkişaf ve tekâmülüne en birinci âmil olmuştur. O zaman din hakikî mahiyetini ihraz etmiştir.

Arzular bir anda tatmin, hakikatler bir anda tatbik olunamayacağından millî dine doğru hareket ise ancak bir takım ıslahatla başlayacaktır. En nihayet millî din memlekette umumî ve kuvvetli bir harsiyat menbaı olacaktır. Nasıl ki islâmiyetin neşriyle islâm harsi şarkta bütün Türk harsini boğmuşsa bundan sonra millî dinin neşriyle de millî harsimiz Arap harsini öyle boğacaktır.

İnsanlar vakti kadimde ilmen, fennen ve her hususta fikren iptidaî oldukları için dinî kitaplar hakikaten o zamanki milletleri tenvir ediyordu. Fakat güneşin çıkmasile yıldızların söndüğü gibi bugünkü medeniyet âleminde mafevkattabiî hâdisatı bir efsane gibi nakleden dinler de erbabı ilim ve fen nazarında öylece sönmüştür. Dünün iptidaî milletlerinin maneviyatını tatmin eden dünkü efsanevî din bugünkü insanların maneviyatını tatminden çok uzak düşmüştür. Onun için bugünkü ve yarınki din biraz hakikate istinat etmelidir. Çünkü asrımız hakikat asrı ve hakikatleri bile tecrübeye tabi tutan lâbratuvar asrıdır. İşte asırlarca harsimizi boğduğunu bize pek iyi anlatan islâmiyet

dinine karşı hiç şüphesiz millî dinle mukabele etmek Türk milletinin en mukaddes vazifesi olacaktır.

Dinde tekâmül

Bütün tekâmülleri zekâ, bilgi, sevgi, merbutiyet, ciddî alâkalar ve haricî tesirler doğurur. Millî ceryan insanîyet fikirlerine, terakki ve tekâmüle şiddet verir. Onun için bu ceryan yurdumuzda yeni bir medeniyet yaratacaktır.

Her fevkalâde eser nekadar fevkalâde olursa olsun tekâmülü kabul etmezse klâsik kalmağa mahkûmdur. İşte şimdiki islâmiyet dini tekâmülü kabul etmediğinden klâsikleşmiştir, ben kur'anın çok büyük bir eser olduğuna kaniim. Asırlarca şarkı tenvir etmiştir. Fakat tayin ettiği islâmiyet dini mutlak takyitlerle tekâmüle tabi olmadığından eskimiştir. Tekâmüle tabi olmıyan her mefkûrenin neticesi mutlaka sukuttur. İşte millî dinimiz tekâmülü kabul etmekle ebediyen yaşıyacaktır. Her hafta Türkleşme ocaklarında yapılacak dinî merasimlerle halk tenvir edilecektir. Bunun için her ocakta yapılacak dinî merasimlerin programı her haft başka, başka mütekâmil şekillerle icra edilecek ve halkın benliği ocakta nurlanacaktır. Bu belki bidayette basit olacak, fakat ennihayet Türk kültürü tekâmülü takip ederek ufkunu ebediyetlerde arayacaktır.

Tanrıyı nerde buldum ?

Aziz okuyucular ! Hakikati yanlış görmeyiniz. Her şeyi olduğu gibi görünüz, Allahı hâricte aramayınız. Ben Türk milletini. Türk vatanını istiklâl harbinde bir İlâh gibi gördüm, o gün Türk milletinin bir hedefe teveccüh ettiği gündü. O gün bütün kalpler aynı duygu ile çarpıyordu, her kalp coşkundu. O gün çoluk, çocuk, kadın, kız, genç' ihtiyar aynı mefkûre peşinde koşuyordu. O gün Türk vatanında büyük bir mefkûre, büyük bir kuvvet kâkimdi. İşte o kuvvet, o fazilet, o mefkûre Türk benliği idi. Türk Tanrısı idi.

Bir tarafta vatan, çağlayan sular, esen rüzgârlar, inleyen dağlar, taşlar...

Çamlı beldelerden, derelerden, vadilerden gelen kaval sesleri. vatan için göz yaşları döken Türk kadınları, fidan boylu Türk kızları, tomul mumul şen gözlü gürbüz Türk körpecikleri...

Bunların üzerine saldıran bütün dünya canavarlarını sürüler gibi dağıtarak küme, küme ezen erlerin kızıl ufuklardan şimşekler gibi çakarak kızıl kanadlarla Akdenize doğru nasıl uçup gittiklerini sıcak kalplerden, temiz vicdanlardan seyrettimde o zaman Tanrıyı anladım.

Evelce Tanrıyı aramıştım. düşünmüştüm, onu bulmak için âfâkı dalaşmıştım. Onun olduğunu hissediyordum, biliyordum. Fakat onun mahiyetini bilemiyor, mekânını bulamıyordum. En niha-

yet Türk Tanrısını Türk benliğinde buldum. İşte benim en iyi ve en hakikî bir ilâhım vardır. O da : Milletim ve milliyetimdir..

Millî dinin esası

1 — Dinin esası ahlâk olmalıdır. Ahlâkın en yüksek şekli hasbiliktir. Hasbilik iman ve heyecanla kuvvet bulur. İman ve heyecanın kuvvet membaı ise din ve bundan ayrılmayan milliyettir. Binaenaleyh dinin esası ahlâkla, ahlâkı iman ve heyecanla ifade eden milliyet kültürüdür.

Ahlâk ; bir kimsenin haricî hiçbir tesire tabi olmıyarak kendi zâtî iradesile kendisini bir mükellefiyete tabi tutması iktidarıdır. Bunu kısaca ifade edecek olursak hakikî ahlâk mefhumuna : insanî aşkın doğurduğu ahlâktır ve yalnızca aşk ahlâkıdır, deriz.

[Kantın mükellefiyeti binnefs mefhumile Türk münevverlerinden Hilmi Ziya beyin Aşk ahlâkı kitabı bu fikri daha etraflı izah eder.]

İşte din noktai nazarından eski din telekkisindeki cennet hülyası, cehennem ve Allâh korkusu, peygamber şefaati gibi bir takım müeyyede ve menfaate müstenit haricî tesirata tabi olmıyarak ahlâkın en yüksek şekline istinat eden ve bunu bizim için Arap kültüründen uzaklaşarak millî kültürle ifade eden yeni din telekkisi dinin hakikî mahiyetini göstermez mi ? Din artık ihtimali-

likten, semavîlikten kurtulmalıdır. Din hakikati ve kat'iyeti ifade eden yeryüzü dini olmalıdır'

İşte millî din budur.

2 — Din ilimle birleşmelidir. Kuvvetini ilimden almayan dinler daima zaif kalır, insanları hiç bir zaman tatmin edemez. Din iman yaratan bir kuvvettir. Bir ilim iman haline geçmezse daima cılız kalır. İşte dinin esaslarından biri de: ilme iman oluyor. İlimsiz iman kör bir kuvvet, bir sınırlı buhranıdır. İmansız ilim de kuru ve sönük bir hakikattir.

3 — Millî dinin esaslarından biri de halkı irşat gayesidir. Millî din; yalnız bu dinin halka ne demek olduğunu anlatmak demek değildir. Her mertebedeki insanları bir araya toplayarak onları her vasıta ile irşat etmek ve bu suretle bir memleket halkının ruhunu teshir ederek onları bir ocakta kaynaştırmaktır. Halkı irşat ve muhtelif mertebedeki insanları bir ocakta samimiyetle kaynaştırmak için alınan her tedbir millî dinin gayesindendir. Meselâ insaniyet muhabbetini halka aşilayarak halkarasında adaleti ve insaniyeti tesis etmek millî dinin gayesinden olduğu gibi millî iktisadiyatın inkişafı hususunda halkı bir takım teşebbüslere sevk etmek ve ona bir takım düsturlar telkin etmek de yine millî dinin gayesinden olabilir. Velhasıl milletin maddî ve manevî saadet ve terakkisini temin için yapılan her hamle, her irşat millî dinin gayesindendir. Millî din insanla-

ra insaniyet aşkını telkin etmekle bundan çok mühim neticeler meydana çıkacaktır. Bugünkü içtimai rejimlerin bir türlü halledemediği sınıf farkları meydandadır. Ve bunun ortadan kalkmasına da imkân görülemiyor. Sınıf farkı içtimai bir yara oluyor. Çünkü insan zümreleri birbirini istismara kalkışıyor. Arada bin türlü riyalar, çirkin mücadeleler başlıyor. Zümrenin birisi kuvvetli olunca kuvvetli zaiifin halinden anlamadığı için onu daima istismara ve bu sebeple ezmeğe tevessül ediyor. İşte tabiatın sarsılmayan bu vakıası karşısında adaletin tecellisi zarurî bir hal alıyor. Adaletin nazımı ise insanlardır. O halde insan ruhunun yükselmesi lâzımdır. İnsan ruhunun insaniyet aşkile çarparak yükselmesi, ahlâkın şahikasına yol alması için de bir âmîle ihtiyaç vardır. O da ancak insaniyeti insanlara telkin eden millî dindir. Millî dinin telkin edeceği insaniyet aşkile insanlar elele vererek cemiyette tesanüt hükümler olacaktır. Millî din bir milleti ahlâkî kaidelere iman ve aşkla yükselterek bu ahlâkî kaidelerden bir takım hukukî kaidelere sevkedecektir. Yani cemiyette tam ve mükemmel bir tesanüt hüsule gelecektir.

4 — Dördüncü bir fikir olarak diyebilirim ki dinin esaslarından birisi de musikidir. Lisanın ifade edemediği yüksek hisleri ve derinlikleri ancak musiki terennüm edebilir. Dinde kelime ile ifade edilemeyen yüksek hisler ve duygular mu-

siki ile ifade edilmelidir ki dinin kudret ve kuvveti insanların ruhunda tesirini gösterebilir. Yüksek bir iman ve san'at eserile ifade edilmeyen ahlâkî, il-mî fikirlerle hitabet kaideleri en nihayet can sıkıcı bir hal alır ve kupkuru bir mahiyet arzeder. Onun için millî dinde en mühim bir esas olarak musikiyi kabul etmek mevkiinde bulunuyoruz.

5—Millî dinin esaslarından birisi de hiç şüphesiz millî lisanın hâkimiyetidir.

* * *

Netice

Gayri millî din mefhumu milliyetle zıt olduğundan islâmiyet dininin kuvveti gittikçe zaifliyor. Halbuki halk kütlesini birbirine kaynaştıracak en büyük kuvvet ise din kuvvetidir. Ve bu kuvveti en iyi ifade edecek mefkûre ise milliyet mefkûresi olduğundan binaenaleyh : dinin kudsiyeti milliyetle kaim olacaktır.

Millî din : millî vicdanlara hitap eden, ilmi ve felsefî esaslara istinat ederek tekâmülû kabul eden dindir. Mefevkattabiî hadisata işaret ederek âlemsumul lekabını taşıyan dinler ise ilmi ve felsefî esaslara istinat etmediği için tekâmülû kabul etmediğinden yani mahiyet itibarile lâyetegayyer olduğundan muzlim, ibtidaî ve asra göre anormal kalmağa mahkûmdur.

Millî dinde vicdânın mevkii çok mühimdir. Tanrı yani ideal fazilet ve kudret mefhumunu duymak ve ona yaklaşmak vazifesi vicdandadır. Daha doğrusu Tanrıyı yaratan vicdandır. Bizi Tanrı mefhumuna yaklaştıran yani vicdanlarımızı yükselten din ise ancak kuvvetini milliyet mefkûresinden alan millî dindir. İdeal fazilet ve kudret mefhumu nâmütenâhi bir varlık ve ideal bir mefhum olduğundan ona yaklaşmak vardır. Fakat onun tamamen vicdanlarda tehakkuku mümkün değildir. Ancak ona yaklaşmak için kabul ettiğimiz tekâmül her zaman için hakikati ifade etmekten geri kalmayacaktır. Dinî sahada tekâmülû doğuran da milliyet kültürü olacağından bittabi vicdana doğru hareket millî dinle başlayacak, millî dine doğru hareket ise millî vicdanlardan popacaktır. Tanrıyı yaşatan vicdan ve Tanrıya yaklaşan yine vicdan olacaktır. Tanrıyı vicdanlara en iyi anlatan din ise ilmi, edebî ve felsefî esaslardan ilham alan millî din olacaktır.

Millî din milliyet aşkıdır, Onun uğrunda haykıрмаğa, onun uğrunda sürünmeğe, onun uğrunda yüz bin kere ölmeğe hazırım. Bize bunun ulviyetini saf ve temiz Anadolu Türklerinin kazandığı istiklâl harbi göstermiştir.

Vasi manadaki insaniyet mefkûresine yetişmek için insaniyet mefkûresi evvelâ vatandan başlayacak, insaniyet aşkını temsil eden millî dinle millî

hududlar aşılacak, millî hududlardan insaniyet hissi teşacaktır. İşte millî din insaniyet aşkını milliyetle temsil eden yegâne dindir.

* * *

Türkün millî dini nasıl doğacaktır ?

Din Türkün manevî hayatının en mühim bir safhası olması itibarile Türk dini Türk edebiyatından, Türk musikisinden doğacaktır. Çünkü Türk edebiyatı, Türk musikisi Türkün manevî hayatını teşkil eder. Din Türkün manevî hayatının en mühim bir safhası olmasi itibarile ancak Türk edebiyatının, Türk musikisinin tekâmülü Türk dinine yeni bir tekâmül ve yeni bir çıkıraçabilir. Binaenaleyh Türkün millî dininin doğması için Türk edebiyatının, Türk musikisinin tekâmülü çarelerini arayacağız. Bence Türk edebiyatının tekâmülü halk edebiyatı ile kaımdır. Yani edebiyatımız zenginleşmek, sadeleşmek ve halk için faideli bir hal almak için halk şiirlerinden dayıma istianeye lüzum görülecektir. O halde halkın hislerinden süzölüp gelen şiirleri toplamak ve onları edebiyatımıza mezcetmek için bir çare bulmak lâzımdır. Bunun için de her sene muayyen bir günü «Halk edebiyatı günü» namı altında tevsim ederek o gün vilâyet merkezlerinde köylerden, nahiyelerden, kazalardan ve merkezden çağırılan halk şairlerinin seçilen şiirlerini

birer kitap halinde neşretmek ve bunları edebî hayatımıza idhal etmek icabeder. Bu suretle halk şiirlerini, halk şarkılarını, halk türkülerini ve gazellerini toplayarak manevî hayatımızı yükseltmek Türk dini için bir başlangıç olacaktır. Türk dininin doğması için atılacak adımlardan birisi budur.

2 — İkincisi camileri asrî bir şekle sokmakla olacaktır. Yani camiler şekliyata ait bazı tadilâtlarla asrîliğe doğru temayül ve tekâmül edecektir.

Millî din : haricî hiçbir kuvvet tanımayarak millî ve ahlâkî esaslara istinaden tekâmülü kabul eden bir dindir. Dinde tekâmül fikrini uyandırmak için islâmiyet dininde şekliyata ait bazı tadilâtlarla bilâhère hakikî millî dinin esasına doğru adım atılacağı kanaatındayım. Onun için islâmiyet dininde tekâmülü arzu ediyorum, Yoksa millî din esasatilesi hiçbir din şimdiki halde kabili telif değildir. Çünkü millî din hakikati terennüm etmek isteyen bir dindir. Diğer dinler ise meçhulümüz olan âlemi haricî ile insanları avutan dinlerdir. Bir şeyin tekâmülü onun yeni, yeni hakikatlere tekarrübü demektir. Şu halde islâmiyet dini de tekâmül ederse yeni, yeni hakikatlere bürünecek ve bu suretle millî dine yaklaşacaktır.

3 — Kütüphaneleri, kıymetli âlimleri ve edipleri çok olan İstanbul'la yanık topraklarından iman fışkıran güzel Ankara'daki kıymetli kimselerden birer birlik teşkil etmelidir. Bu birlikler haftada haftalık birer [Millî din mecmuası] çıkarmalıdırlar. Bu

mecmualar Türkiyenin her şehrindeki halk evleri gibi hars ocaklarına muntazaman sevk edilerek oradaki münevverler kendi fikirleriyle bu mecmualardaki fikirleri mezcederek halkı konferanslarla ve daha bir çok vasıtalarla irşat etmelidirler. Bu suretle münevverlerin fikirlerinden halk dayıma müstefit olmalıdır. Bu fikirlerin file inkılâp etmesi için de halk dayıma münevverleri kendi yani başında her harekette nümunei imtisal ve fazilete misal olarak görmelidir ki Türkiye manen ve maddeten çobucak yükselebilsin. Yoksa file inkılâp etmeyen atmasıyon fikirler neye yarar. Lâfla peynir gemisi yürür mü ?!

Millî din halk evinde toplanan münevver gençlerin inzımmam edecek olan ulvî his ve fikirlerle bütün kuvvet ve şiddetini o kaynaktan alabilir.

* * *

Milliyetin tarifi

Millî din ve milliyet hakkında bu kadar cık tafsilâttan sonra şimdi milliyetin tarifine girelim.

Milliyet : ferdin milletine maddeten ve manen derecei merbutiyetini gösteren bir aşk kuvvetidir. Bu aşk kuvvetini—sevgideki ifrat—ile ifade edecek olursak sevgililerin birbirlerine fenalık etmeleri hiçbir zaman hatırdan geçmez. Bilâkis sevgililer maddeten ve manen birbirlerine azamî fedakârlık-

larda bulunurlar. Maddî ve manevî fedakârlıkları dağuran hep sevgidir. Ahlâkın menbaı da aşk derecesindeki insanî sevgidir. Aşk derecesindeki sevgi maddî ve manevî merbutiyetleri doğurur. Milliyet ferdleri aşk derecesindeki sevgi ile milletlerine maddeten ve manen merbut kılan bir kuvvettir. Memleketteki fenalıklar, irtişalar, irtikâplar, sui istimaller, valhasıl bütûn içtimâî cürümler hep milliyetsizlikten yani millî sevginin mefkudiyetinden neş'et eder. Milliyetine hakikî bir ssvgi ile merbut olan bir fert kendi menfaati için milletinin yüksek menfaatini ayaklar altında tepelemegi asla hatırından geçirmedigi gibi bilâkis milleti için azamî fedakârlıklarda bulunarak her türlü mezalime göğüs gerer. Bir aşkın maşukası için yapamadığı fedakârlıkları yapar, yaratamadığı harikaları yaratır. Milliyet bir aşk kuvvetidir.

Onun ruhundaki insanî hisler ferdî ahlâkla beraber içtimâî ahlâkı yühselemekle memlekette ferdî ve içtimâî bütûn fenalıklar azalır. Bu suretle bütûn beşeriyet ahlâken yükselmeğe başlar. Milliyet her zaman için insanî hisleri millî hudlardan taşıran bir aşk kuvveti halinde tecelli edecektir. Çünkü milliyet hissile bütûn milletlerin ahlâkan yükselmesi bütûn beşeriyetin yükselmesi demektir. Esasen beşeriyet milletlerden müteşekkildir. Biz yalnız Anadolunun imari için çalışırsak en yüksek insanî bir harekette bulunmuş olmazmıyız? Türkiye baştan nihayete kadar

mamur, on beş milyon halk kitlesi tamamen mes'ut olsa ve aynı suretle bütün milletler aynı gayeyi istihdaf ederek bu milliyet mefkûresi peşinde yüksek bir duygu ile koşsalar bütün beşeriyet yükselmiş olmaz mı? Bu millî bir hareket değilde nedir. En yüksek mefkûreler millî dududlar dahi-
linde aynı duyguyu taşıyan, aynı lisanı konuşan insan kitleleri tarafından daha iyi ve daha samimi tatbik edilmez mi? Bu bir aşk kuvveti değilde nedir? İşte milliyet bir aşk kuvveti olduğuna göre hiç şükhesiz dinde de bu aşk kuvvetini arayacağız. O zaman millî din meydana çıkacaktır. Millî din de ferdleri milletlere manen ve meddeten aşk derecesindeki sevgi ile merbut kılacaktır. O zaman ferdler iyi, milletler mes'ut olacaktır.

* * *

İnsanî milliyetçilik

Millî din : Bir millet efradını yekdiğerine karşı insanî hislerle merbut kılan bir aşk kuvvetidir. Burada manevî kuvvet hâkimdir, ferdler arasında manevî merbutiyet esastır. Bir de bir millet efradını yekdiğerine karşı maddeten muavenete mecbur kılan hukukî müeyyedelerden mütevellit bir idare şekli vardır ki burada da ferdler arasında maddî merbutiyetler hâkimdir. Yani teavün ve tesanüdü içtimâî esastır. Mutlaka her türkû

iş başında kullanacak olan müesseselerle diğer bütün müesseseleri millî ve içtimâî tesanüt esaslarına istinat ettiren mütekâmil cumhuriyetçilik şekli bu fikrî izaha kâfidir. Binaenaleyh maddeten insanî esaslara müstenit idare rejimile bu esasata aşk derecesinde kuvvet ve şiddet bahşeden milliyet ceryanından mütevellit millî din, tabiatın kanununa uyan ve hatta ona galebe çalacak olan bir hakikat düsturu meydana çıkarıyorki bu da insanî milliyetçiliktir.

Eski din ve hilâfet devrindeki milliyet telekkileri en büyük bir milliyetsizlikti, Kõr bir taassuptu. Çünkü islâmlaşmak, arablaşmak vardı. Şuursuzluk vardı, kapitülasyonlar vardı. Şimdi ise izah ettiğim veçhile milliyet ve din telekkileri insanî cereyanlara şiddet veren ve bu insanî ceryanları bir takım insanî esaslara rabteden bir aşk kuvveti halindedir.

Bununla beraber şuna iman etmelidirki bütün dünyanın her zaman canavarca tecavuzlarına uğrayan Türk milleti hiç bir zaman intikam hislerini söndürmiyecek, şeref ve namusu olan bayrağını ve onun dalgalandığı vatanının bir karış toprağını düşman ayakları altına sermiyecek, ilelebet yüksek benliğini muhafaza edecektir. Öz yurda saldıran düşmanlara karşı süngü hücumuna geçen Türk askeri bundan sonra asla Araplar gibi Allah, Allah diye bağırmiyacak, vatan, vatan diye haykıracaktır.

Hakikî milliyet ve din telekkileri ile insanî esaslara müstenit yüksek gayeleri bu suretle izah ettikten sonra insanî milliyetçiliğin mukaddes hedefi teayyün etmiş oluyor.

İnsanî milliyetçilik ve bunun ihtiva ettiği milliyet ve içtimaî tesanüt esaslarına müstenit mükâmil cumhuriyetçilik şekli, binnetice kuvvetli millî hislerden ve bu hissi verecek olan millî ceryanlardan, millî dinden doğacaktır. İşte milliyetin kudsiyeti, işte hakikat!.. **13-8-931**

A. İbrahim